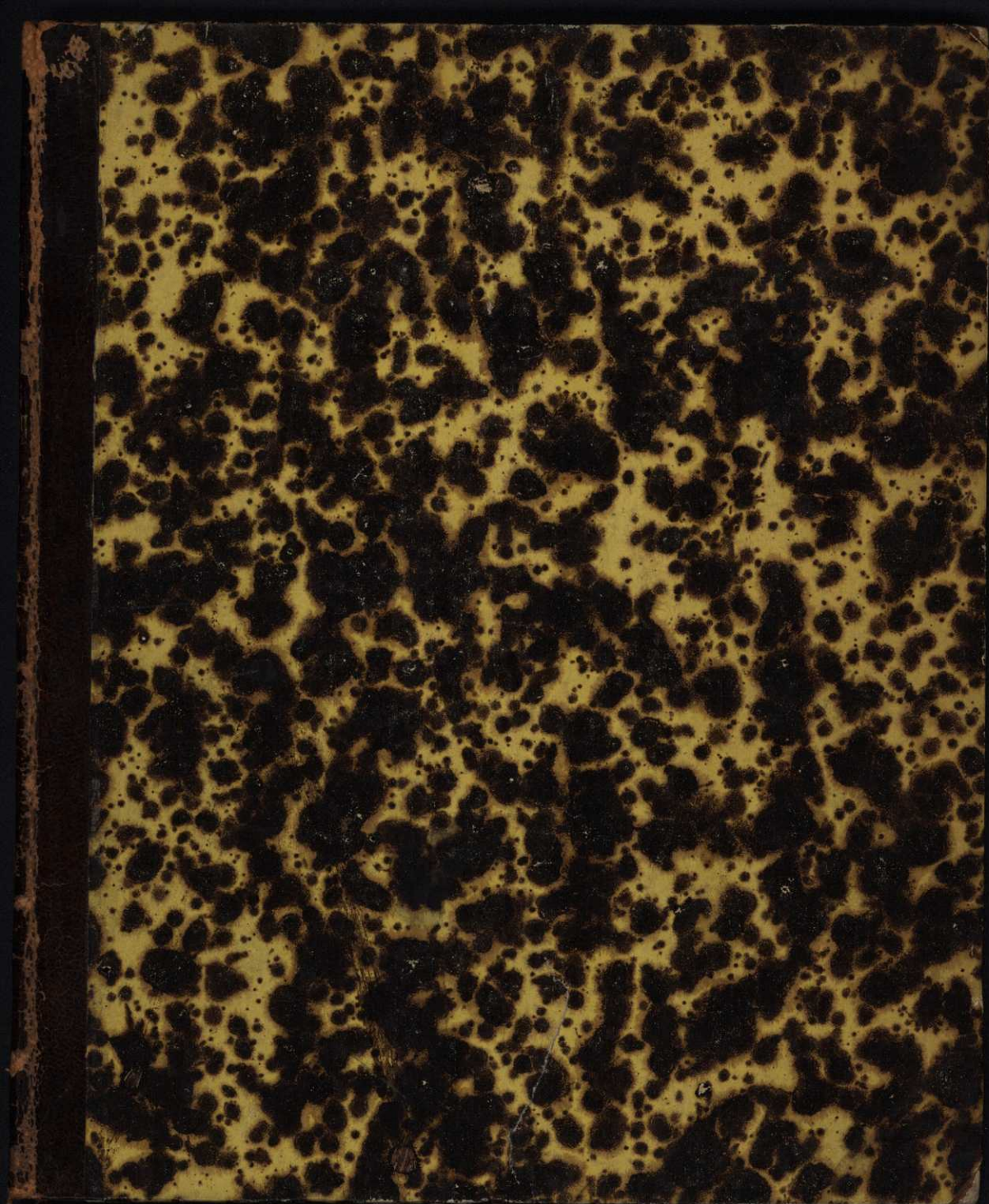

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Hist.
L.
I

Carl Snoilsky

Mr. Schonberg - Peter

Ötförlig Berättelse,

Om

Thet namnkunnoga

Stånge = Bro = Slag

Emellan

Konung SIGISMUNDUS

Och

Bertig CARL,

Swilket

Stod wid Linköping i Öster = Götland
then 25 Septembr. år 1598,

Wtur Joh: och Arn: Messenii, Loccenii och flera,
genom trycket utkomna Historiska skrifter, samt
andra säkra Manuscripter
sammanletad,

Med bifogade Genealogiske och Topiske
anmärkningar,

År 1733.

Trykt i Norrköping, år 1733.

Adolf Fredric Falck.
1770.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT
UNIVERSITY OF CHICAGO
PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT
UNIVERSITY OF CHICAGO
PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT

2het Första Capitel.

Om Konung Sigismundi ankomst til Sverige med en Polsk Krigs-Hår, och hwad sientligheter tå i forstone, när Krigs-hårarna kommo tillsammans i Öster-Göthland, förelupo.

Sedan Konung Sigismundus (a) hade vppå Riksdagen i Warschau år 1598 vti Martii Månad, wunnit Polska Ständernas samtycke, at resa öfwer til Sverige på en behagelig tid, och til then ändan samlat sig en, then tiden, ansenlig Krigs-hår, vppå hwilken han lita kunde i hendesse, at något sienteligt skulle honom möta; begifwer han

A

sig

- (a) Föddes år 1566. d. 20 Junii på Gripsholms Slott, war Konung Johan III. ältia son af thes första Drottning Catharina Jagellonica, boren Konunga dotter af Polen. Thenna Sigismundus blef först walder af Polska Ständerna til theas Konung år 1587 d. 17. Decemb. så han war 21 år gammal, efter sin morbroder Stephanus Barthorius, hwar til Konung Johan gansta ogerna samtyckte, men måtte emot sin wilja bifalla theas begäran, hållt några höga personet i riket, också drefwo thetta wärcket med alt eftertryck, twert emot Hertig Carls wilja och Ständernas wetenstap. Årwen ock, när Konung Johan stref sin Son Sigismund til, at han skulle komma sig til mötes i Reswel år 1589, hwilket ock stedde; årnade Konungen taga sin Son med sig til Sverige. Men bemelte höga personet lade sig så ther emot, at när the sågo inga skal Kungna afhålla Konungarna ifrån ett så eswentyligit företagande, vps hitlade the Krigsfolcket i staden, at thet begynte med wald wilja hins dra thetta ärendet. Therföre nödgades Konung Johan låta sig behaga; men merbemelte Personer blefwo sedan satte från sina ämbeten. Doch synes Konung Johan årnat sin Son Sigismund Polska Cronan, ther af, at när Sigismund i sina vinga år, stod vnder informator, och en gang fölgde sin moder Drottningen (som war Catholisk) til en Jesuitisk mesa, ledde hans Hof-Mästare, Arnold Grothusen, en Årländsk Adelsman, honom therifrån at bescia sitt samwet; Swar
- öfwer

sig på resan, och kommer til Marienburg i Preußen, therest han mönstrade sin Krigsmacht. Hans Felt-Marskalk war Jöran Farenbeck: Cavaleriet commenderades af Generalen Hans Dejer, och Fotfolket af Hildebrand Creuz och Peter Gottberg; Men Ladislaus Beckes war öfwer Heidukarna, eller Lif-wachten. Hela härren räknades til 5000 Man stark, alla friska och frimodiga bukar, som tilförene tient emot Turken i Ungern, och warit med i Nederlendiska och Fransöfka Kriget. Medan the ännu woro i Marienburg, gingo någre af them, som buro ett fiendeligt hierta emot Hertig Carl, omkring på Slottet, och af nysskenhet utsågo rummet, som Hertig Carl (b) skulle blifwa sätter uti, när han komme i the-
 ras

öfwer dock Konung Johan blef så wred, at han drog ut sitt swärd öfwer Grotthusen, och sade til honom på latin: Educas filium meum in spem utriusque regni i. e. Tu skalt upfostra min Sou så, at han kan hafwa förhopning om bägge Konunga-Riken. När Konung Johan år 1592 d. 17 Novembr. døde, tilföll arvsrättigheten til Cronan Konung Sigismund, i kraft af then arsförening, som uppa Riksdagen i Westeråhs år 1544 d. 13. Jan. uprättades emellan Konung Gustav I. och Ständerna, samt sedermera bekräftades i Stockholm d. 23. Jun. 1559. Swartinnan arvsrättigheten til Sweriges Crona, som updrogs Konung Gustavs manliga arfwingar, stältes på sådana förter, at Sonen, skulle altid tråda efter Fadren til regeringen, och ingen tagas af sids linien til Konung, så länge manlige arfwingar woro at tilgå uti then nederstigande linien. Men skulle then gå ut, ägde så broder, eller then närmaste manlige arfwinge i sids linien, rättighet til Cronan. Wore och ingen manlig arfwinge at tilgå, hemföll Cronan til ständerna, som så ägde macht at wälja, hwem the wille af någon inländsk Familja til Konung.

- (b) War then yngsta af Konung Gustavs i fles 6 söner, född år 1550. d. 4 October, i Stockholm, was Konung Gustavs andra Drottning Margareta, Erich Abrahamsons Lejonhufwuds dotter, Högdinges öfwer Westergötland. Thenne Carl blef efter Fadrens död Hertig öfwer Westermanland, Närke och Wärmeland, til thes han ämteligen sedan Ständerna uppsagt Konung Sigismund Cronan, blef Konung i Sverige 1604. Døde 1611. och lades i sin graf i Strängnäs år 1612. Emellan Konung Sigismund och thenna Hertig Carl upkom missförstånd och oenighet för regeringen full öfwer Sverige, under Konungens wilstande i Poland, hwilken osäma underblätes af några höga Personer i riket, i synnerhet them, som med Sture Familien (uppa hwilken Konung Erich then fiortonde begick thet gruweliga mordet i Upsala) ägde någon nächt och fryd stas. Therfore och Hertig Carl förebrådde them, at the altid stämplat then Konungsliga Gustavianiska familjens utdöande, genom uphittande til inbyrdes oenighet. Swart begynnelse giordes icke allenast emellan Konung Erich och hans broder, Hertigarna Johan och Carl. utan

ras händer, och förthenstul af kättilighet låto skrifwa på weggen thesa Latinska Versar, lika såsom Hertigen allaredan hade suttit thes inne:

Carole, quod stultum Regi tranquilla monenti
Non obedire fuit, carcere disce tuo.

Thet är på Swenska:

Swad thet är lyda, när man rå'r til friden kåra,
Får tu, o Carol, nu i tina bojor låra.

Men Konungens Hof-Mästare Grefwe Nils Brabe, när han hade läst thesa Versar, låt han Jöran Farensbeck och Hildebrand Creutz se them, hwilka tillika med honom sådant uttydde för en stor förmåtenhet, och dömdo thet wara illa giordt. Låto thes förre skrifwa nedanföre igen:

Certæ, quæ struitur, sed avem non ceperis auceps,
Quod nomen cavæ? Ardelionis opus,

På Swenska:

At bygga Buren up, förr'n man har foglen fången,
Är just thet samma, som för segren siunga fången.

Ifrå Marienburg togade Konungen närmare til Dansig; gick dock Staden förbi med Krigs-folcket och lågrade sig en mil nedan före yfi Oliva Kloster, och the byar wid haf-stranden. Låg dock icke lenge stilla, förr än han låt settja allt sitt folk på skeppen, Rytarna med thesas hästar wid Polste hafan, thes Weireln och Moldau stöta sig tillsammans; Men fot-folcket fördes på båtar til skeppen, som lågo på Dansiger redd. Hela flottan bestod af 90 skep, som woro all frachtad för penningar af Engelendare, Hollen-

A 2

dare

och emellan these senare, til thes ändteligen Konung Johan kom under wädret med thesas stämplingar, och icke allenast satte them ifrå thesas embeten, utan och inmante them i häfvelse, hwarvare dock Hertig Carl, efter Konungens död, them halv, och i thesas förriga embeten insatte. Men begynte åter strax stifta oenighet emellan Konung Sigismund och Hertigen, hwilken the ej kunde lida i Rådet med sig, under Konungens framvaro. Thet stannas de ändteligen ei för än the, efter mycken blods-utgörelse sielswa måste thes owsäsendet med thesas egit hufwud vngålla.

dare, och Lubecke. Konungen begaf sig altså til segels then 20 Juli med hela hären vnder Amiralen Herr Sten Baner, med så god wind och framgång, at han then 30:de i samma Månad wid Blekinges sidan utan för Uweckår, (c) som nu kallas Christianopol, lät fella ankar, hållandes för orädeligt gå lengre in, til thes han skulle få weta, hwarest Hertig Carl sig yppehöllt. När Konungen fick kunskap, at Hertigen war ännu qwar i Stockholm, lät han yppfordra Calmars (d) Slott af Jöran Claefson Stiernskiöld och Olof Hård, som woro Commendanten ther vti och höllo Hertig Carl slottet och staden til handa. Men efter the gäfwio sådan swar ifrå sig, som icke lydde wel i Konungens öron, löper han andra dagen med hela flottan för Calmare Slott, hotandes Commendanterna med stegel och hiul, samt förlorande af skiöld och hielm och alla Udeliga förmoner för thesas barn och efterkommande, om the ei straxt ypgäfwio honom slottet. Gaf och befallning til Herr Jöran Bosse Knutson, Grefwe Gustav Brahe, och Öfwersten Peter Gottberg, at med 300 Soldater settja sig öfwer watnet, och gå vnder Slottet. Förthenskul nödgades Jöran Claefson och Olof Hård begifwa sig vt til Konungen, ypgifwa Slottet, och sielfwa gå i arrest.

Medan thetta så tilgick i Calmar, war ännu Hertig Carl qwar i Stockholm, icke wetande, huru tilgångit war med Calmare ypgifwande, fast han fått kunskap om belägringen. Begifwer sig förthenskul then 5 Augusti med en Krigsmacht af Norrlemningar,
Dal

(c) Ligger i Blekingen wid 7 mil ifrå Calmar, blef år 1603 giordt til stad af Dana Konung Christian 4de, och nemnd af honom Christianopol. Werdte år 1606. med murar, wallar och grafwar wäl befäst: men år 1610 natten emellan d. 25 och 26 Juni insög Cron: Prinsen Gustav Adolph, å sin Herr Fadens befallning, thenna fasta orten med stor mande hand, eröfwade the Danskas ther warande Krigsrustning, och brände staden, som sedan näpigen kom sig för. Bar nu inga stads friheter, utan är allenast en Köping, och kallas Nopeln.

(d) En ibland the äldsta Städer i Göta rike, belägen i Småland och Norre Möre härad, wid Öster Sidn, gent öfwer ifrå Öland. Calmarhus, eller Slott, som, medan Skåne med Blekingen lag vnder Danmarks råfnades för Gräntse fästning och Göta rikes nöckel, hafwer nästan i alla Danska sårder warit ansäktadt och belägradt, och ofta intaget, liksom vti Historierna förmåles. Om thes förra deliga ypgift af Christian Some år 1611, och then dryge Calmar lösen, hade wåra förfäder mycket at säga. Nu är i Calmar Landshöfdings: och Biskops: läse, Gymnasium, och elixt ansenlig handel.

Dal-Karlar och Wäsmänlenningar til wägs åt Nyköping, e) therest han får weta icke allenast om Calmars wgift, utan ock huru then Adelen, som lofwat, at med sin Rust-tjänst gå honom tillhanda, nu fallit til Konungen, tillika med Arwid Drake, som brakt Smälensningarne ther til, och Jöran Poße Nilsson, som drog Wäst-Götarna på Konungens sda.

När Konungens Krigshär merckeligen blef förstörckt af thet Swenska til honom stötande Krigs-folket, hwilkets Öfwerste war Grefwe Gustav Brahe, men Swenska Hof-folket och Adelen com menderade Herr Johan Gyllenstierna, såsom Rytmästare, och Grefwe Abraham Brahe, såsom Jändrich, hwilken ock förde Konungens hufwud-Baner, gaf han Herr Gustav Baner och Hans Beijer befaling, at med thet fremmande Rytteriet, och några Janor Swenska Hof-män, draga land-wägen och möta sig wid Stegeborg. (f)

Men sielf steg han med Fot-folket til Skeps och seglade frå Calmar

U 3

then

(e) Jordom ett försteligt residence, nu Landshöfdinga: säte i Södermanland; Men af alder har thet varit både Stad och ett starkt Cronones Slott, som många belägringar och förstöringar undergådt. The twenne brödernas, Hertigarnas Eriks och Waldemars ihjälhugrande år 1317 och Kong Carl 9des död den 30 Oct. år 1611 hafwa gjorde thessa Slott namnkunnogt. Staden, som äger sin spel-frihet och god handel, hafwer haft många swära öde, hwar ibland kommet at räknas thet Wädelb, som den 1. Julii år 1665 och then fiendaeld, som 1719 i Julii månad honom med slottet ruinerade.

(f) Är belägit i Öster Götland, Hammartinds Härad och Skällwits församling wid en wisk, som upstiger vr Öster sidn til Söderköping och fallas sätebakken. Har varit en gammal fästning och är mycket förvt varit en Bonde gård, benämnd Stegö. år 1317. och 1318. hafwer thet varit en fästning, som blef intagen af the pa Nyköpings Slott ihjälhugrade Furstars wänner, och så i grund förstörd. Men året blef hon uprättad, som tyckes, af någon Bunde; Kan se at Biskop Carl varit af then familien, fast han fallas Bått vti Biskops Chrönikon; men thet är wist, at bemälte Biskop bekom Stegeborg år 1322, såsom en besynnerlig nådegåfwa, men ständte thet sedan til Biskops sätet i Linköping. Thet efter woro the Catholiske Biskoparna rådande om Stegeborg en tid. Elljest har man underättelse, at Konung Johan then wde och hans Son Hertig Johan bygt thet paläs, som först thet varit och Hertig Adolph förmerade och bebodde. Hafwer ock måst alla sider varit et Cronones slott och fäste, som många gånger utstådt hårda belägringar, under the inrikes oroligheter, hwar om kan läsas vti Historierna. Men alt sedan Hertig Adolph dödde, hafwer thet stadt wärdlöst, och är nyligen et allenast nederbrunnit utan ock begärdt at få Cronan frätöpas til es Skattelägenhet.

then 11 Augusti. När flottan kom utan för Stegeborgs skären, så lade Styremännerna liusa middags-tiden then 16 Augusti om inloppet; så at flottan nödgades uti ett starkt storm-wäder gå tillbaka igen. Men Konungen kom likwäl dagen efter med mycken beswärlighet in uti Båresund. (g) The andra steppen förstingrades til större delen, somliga åt Stockholm och Finland, the öfrige åt Curland och tillbaka åt Dansig, at utaf 90 icke fler än 19 kommo med Konungen i hamm. Til Stegeborg kom Konungen then 22 Augusti, hwärest han blef wel vndfagnader af sin Syster Fröken Anna, som ther bodde.

Nu war Hertig Carl och kommen til Linköping, (h) ther han legat några dagar, när han fick wiss kunskap om Konungens ankomst til Stegeborg. Hertigen hade uti sitt läger wid pås 3500 Mann til fot och öfwer 2000 til häst, hwilket antal sedan blef förökt ther igenom, at, när Hertigen ryckte vp från Linköping, och legrade sig 1 mil från Stegeborg wid Mens (i) Herregård, tog alt St-Göta Krigsfolket, 3 Sänker Smälningar, och måsta delen af West-Götarna til fot, tienst under Hertigen, hwarmedelst Konungen så blef instengd, at ingen tillförsel kunde ske til honom från landet. Men til siös lyckades något bättre, i thet, at the förstingrade steppen dageligen samlade sig til Konungen, så at Amiralen Herr Sten Baner lopp in then 30 Augusti med 24 stöp til Stegeborg. Medan thetta så tilgick, stäckade Hertigen then 8 Septembr. en Espennare och 2 Trompetare til Konungen med bref om förlifning; Men alle 3

wordo

(g) Är ett inlopp at både Norr och Söder-Föping, beläget wid 12 mil ifrå landsort nästan Sudwäst. Här är nu ett Tullhus, och en temmeliga farlig infart.

(h) Kallad i börjon Liöngaföping af lands-ting och handel, som här ifrå Hedenhöls blef wet idkande. Ifrå Christendommens första tider i norren hafwer här varit Dom-och Bistop säte, såsom thet än är jemwäl ett yrgammalt Högdinga-Residence; Men Slottet är dock icke äldre, än thet bygdes af Bistop Henrico Tidemann wid slutet af thet 15de seculo til hans och hans efterträdares prächtige boning. Doms kyrkian är bygd uti seculo XII. och the följande. Gymnasium inrättades här af Konung Gustavo Adolpho år 1628. Hwad eliest här kan wäta märckwärdigt, är och blifwet anfördt uti Aeademiska disputationer.

(i) Lärer i förstone hetat Röhem, ett wäldrigt adeligt Säteti beläget på en hög backa, ut med stättbaken ei långt ifrå Söder-Föping i Eäby ochn och Björkinds härad. Äges nu af Lagmannen i Öster-Göthland Wälborne Herr Daniel Sparckfeld, som thet gansta prächtige ombygs och vprättat hafwer.

wordo i torn och håftelse fastade; Strart therpå begynte Trummorna röra i Konungens lägre, och Generalen Farensbeck fick befallning rycka ut med alt Krigsfolket i marken. Hertigen råfde då oförwarande, yti then tiocka töfken, på Konungens fulla slacht-ordning, som war upsteld på engen Wästersöder för Stegeborgs Slott, och henne nästan hela öfvertökte. Hertigen som kom togandes, utan at hafwa något fiendligt i sinnet, men wille hafwa samtal med Konungen om frid och förlikning, hade icke med sig alt sit manskap, thes utan ägde inga fördelar, utan hade Farensbeck fram för sig, och Generalen Beijer på ryggen. Til wenster war en Enebacke, som war besatt af Heidufar, hwilke först gingo löst på sidan af Hertigens slacht-ordning; Men wordo strart med then force och drift tillbaka drifne, at Hertigen bemächtigade sig Enebacken. Men, när töfken förswan, wardt åter igen et skarpt fechtande om thenna backa, då Polackarna wunno honom tillbaka, planterade ther sin styrke, och gåfwo så starck eld på Hertigens folk, at the råfde i stor nöd. Thet hade ock änteligen blifwit thet sista med them, om icke Herr Jöran Pöse Knutson med sina böner gått emellan hos Konungen, och förmått så mycket, at hans underfätare måtte skonas, helst theras förderf och undergång, lende Konungen sielfwan til skada och nachdel. Men thetta misshagade så Jöran Farensbeck, at han gick til Konungen, förande på en spets, (andre skrifa, på en Runstaf) en Swenskt Soldats hufwud, hwilket hade fallit af första man i slaget. Och när så sker, hålles thet af Polackarna för et wist Seger-tekn. Farensbecks begäran war altså, at Konungen skulle fullfölja sin lycko och seger emot Hertigen, som med sitt folk emillan bergen ei skulle til en man undslippa. Men Konungen swarade honom, at han icke hade med thenna ena karlen ihial slagit alla Swenska; Han skulle giöra som Konungen befalt. Sedan blefwo bägge Krigshärarna emot hwar andra stående, til thes begiärtes, at Hertigen, Konungen til äro och wördning, wille först afrycka med sit Krigsfolk; Thet han ock gjorde, förandes sådan med sig många särade, och lemnade qwar på platsen någor hundrade döda. Hertigen flyttade sedan sitt lägre på then sidan at Skenås, (k) hwarest för wätnet, som war emillan,

ingen

(k) Belägit i öster-Öschland, Gistkinds härad och östra husby sockn ut med

ingen fiendlighet stod at befructa. Men Konungens folk, sköt antä utur Stegeborg med longa böjor öfwer watnet på folk och hästar, som kommo utur Hertigens lägre at watna wid stranden. Hertigen beswårade sig häröfwer hos Konungen genom sendebud, jante begäran, at hans folk skulle efter Accordet hålla sig frideligen. El- liest kunde och skulle jemwel han senda sådan skott tillbaka utur sin grofwa stycke, at ingen skulle wara säker, hwilket och hade skedt, om icke Hertigen welat skona Konungens och Fröken Annas egna höga Personer. Han wille vndraga så mycket han kunde, i förmodan, at när then Swenska Skeps-Flottan, som låg wid Alland, och da- geligen förventades, komme, skulle hans fiender få et annat sinne.

Emedlertid wentar Konungen på vndsettning af Finnarna, til hwilkas vpbodande, åtskillige hade til siö's rest. These gjorde försök, at draga thet siö-folk, som Hertigen hade på Swenska Flot- tan, genom stimplingar, på Konungens sido; Brachte ock en, som war Höfswitsmann på et Hertigens Skep, benemd then unga Velam de Vik, then gamla Velam de Viks Myntemästares son, thertil, at han vspredde ibland siö-folket, at Hertigen skulle wara aldeles förlåten af sina förnämsta, såsom Axel Lejonhufwud, och Anders Linderfson, hwilka hafwa gått öfwer til Konungen med Hertigens bästa Krigsfolk. Han begynte förthenksul lönligen råda och för- mana them, som på Flottan woro hans bästa wänner, at the skulle rädda sig, och sökia Konungens nåd, medan then stod at vndsä. Härmed kommo änteligen Ammiralerna Joachim Scheel och Peter Stolpe vnder wäder, som ock fingo weta, at themna Velam de Vik skulle hafwa i sina gömmor lönlig bref ifrå Konungen, och flera, som woro på Konungens sido. Förthenksul til at komma i nogare erfarenhet, om thet så skulle sig hafwa, blef Velam de Vik budin til gäst af Peter Stolpe. The begynte blifwa hel lustige, och Pe- ter Stolpe lät gå hårdt på med skälär, och hwar gång någor god skäl draks, afläddde han sig något af sin kläder, och kastade vt ge- nom Kajut-dören på öfwerdäcket, hwilken lek alla hans gäster måste esters

---

med Brämiken, som löper vp utur Östersjön til Norköping. Swilkom thet tilhöorde för reduction, är mig obekant. Vti sednare tider hafwer Hertig Adolph Phals Grefwen, som residerade på Stegeborg, innes haft och bebodt Skenäs. Efter hans död hafwer thet varit för at renderat och förpantat, såsom thet ännu är. År 1719 in Julio afbränd des thetta härliga Palais af then Ryks Galeje-Flottan.

efterfölja. Utan före ransakades kläderna af Peter Stolpes tiänare, och funnos så sådan bresf uti Velam de Viks kläder, som förr äro omtalt. Han blef så straxt gripen, och måste kortt efter blifwa slutet til döds af några Krigs-knechter wid et träd på landet. Fler sådan försök gjordes på Hertigens Skepsfolk; men lyckades dock icke, ty the woro Hertigen trogne, och skyndade sig så mycket, som gjör-ligen war, at gå til segels. Woro ock komne til Elfs-Näbben, när Herr Carl Carlsson Gyllenhielm (1) mötte them med Hertigens befallning, at nyttia vinden och utan försummelse löpa til Stegeborg. Then 19 Septembris kom flottan uti Jungfrusundet i Stegeborgs skär, hwarest hon mötte någor fremmande skep, som af Konungen warit frachtad in i riket, samt et Konungens egit, som kallades hwita Ornen, uppå hwilket en stor och dyrbar Konungens skatt ifrå Stegeborg war vndanfsend. Theklifes hade Vice-Cancellarien ifrå Polen, Biskop Peder Tilisth, som fölgt Konung Sigismundus til Sverige, förtrodt en Danskiger skeppare, som war i samma följe, sina redapenningar, Biskops-skud, och dyrbaraste saker, hwar ibland woro några Crucifixer af klart guld, med ädla stear besatte, altsammans wärderat til 80000 Polska Gyllen. Alla these hade ärnat sig til Calmar, at ther afbida Konungens ytterligare befallning, när the mötte then Swenska Skeps-flottan. Men the måste så holla här. En Hertigens Skeps-Capitainer, som woro i synnerhet, Hans Claesson Bielkenstierna, Olof Luth, Isaac Behm, och Lars Ane-son, greps them straxt an, och bemächtigade sig alt, hwad uti them fant. Så blef ock Konungens Skrifte-Fader Petrus Laterna, en Jesuit, och någre Konungens Musicanter, som, efter the woro i klädde longa kiortlar, anfågos och hållos alla för Jesuiter, i sion fastade, sedan först et stycke bröd them i munnen blef gifwit, med the speord, at the skulle sielfwe, efter the woro Papister, och icke wille åta kött på sina fastedagar, fånga sig fiskar.

B

Och

(1) Konung Carl then ix. naturliga Son af södd i Södermannaland then 4 Martii, år 1574. Om hans långsamma fångelsa hos Polackarna, hans traväller, studier, meriter, tjänster örerade i Upsala, M. Esbern. Gothovius O: Goth: (som dog Rector Scholæ Lincop. 1666) Salig Riks-Amiralen Gyllenhielm dödde then 7 Martii, år 1650, så han nys inkråde på sit 77 år. Hans Fru war Christina Ribbing. vid. Mels. Theat. p. 33, 68.

Och när the wille uphåpa sig, blefwo them henderne afbugna. När Hertigen ther efter fick här om weta, lät han förmerlia et stort misshag, för en så grym och omennisklig gåring.

När nu then Swenske Skepsflottan war kommen up til Stegeborg, och tilstengt all fram och återfärd, öfwerföll allom en stor räddhoga, så at Konungen gaf hemlig befallning til sin Krigshär, at i tysthet giöra sig färdig til upbrott på then wäg, som löper til Söderköping (m) och ända åt Linköping; samt sedan, om på trenga skulle, igenom landet til Calmar, som war en fast och säker ort. Men på thet Hertigen icke skulle komma under wäder här med, sticlar Konungen Jon Urberg, som på Konungens wagnar begiärte stillestånd til andra dagen, då någon wenlig förening skulle företagas. Natten ther på följande Klockan 12 emellan then 20 och 21 Septembris, sedan Slottet war satt wti Bengt Göranssons Gyllestiernas, Peder Lillas och Eric Göranssons Ulfsparres hender och wård, rykte Konungen, samt Prinsekan Anna och hennes Hoffruntimmer, tillika med fler förnam och hela hären wti sådan stillhet och tysthet up ther ifrån, at Hertigen ei förer fick kunskap ther om, än 2 timar efter. Gaf då straxt någrom til häst och fot befallning, at settia efter Konungen, och tilse hwad wäg han toge. Thet öfrige Krigsfolket angrep med all macht Slottet Stegeborg, som inom några timar upgafs i Hertigens hender. Hwad då fans Konungen och Prinsekan Anna tilhörigt, hwilke alla sina dyrbaresta saker lmnade efter sig, blef efter Hertigens befallning, noga anteknat och i gott förwar lagt; men allt thet öfriga, som bestod i guld och flere dyrbarheter til stor myckenhet, blef krigsrof. Thes utan blefwo och

40 Sep,

(m) En ibland the äldsta Götha Rikets städer, hwar til är wtu hafwet seglation genom wiken, Elättbaken kallad, förbi Stegeborg. Hafwer fördom warit en stor Handels och omsider en Stapel Stad; Men then allenaft 1 och en fjerdedels Mill ther itta liggande Norrköpings Upkomst hafwer förorsakat Söderköpings nu warande Lagerwall. Fordna dagar äro här atskillige Cröningar och Kerta; Nöstan eller Riks Dagar hådne. Byrkior hafwa då warit S. Laurentii, som nu är Stads kyrkia, S. Trinitatis, S. Dorothea, nu Drotens; eller Drotans kyrkia kallad, och S. Aliani eller Elians kyrkia, tillika med twenne Kloster och tv Capell. Nu är ther merkwärdig Stads kyrkian och Rådhuset, som är wäl stort, och tyckes påminna, at staden bör förwielpas åter i bättre tillstånd.

40 skep, som budo til, at slå sig genom the Swenskas Flotta i quarnstad hollen af Hertigens folk. Konungen kom altså, utan någor widare hinder, til Linköping, vndantagande, at Swen Monson, (n) som war Fogde på Kongsbro, (o) rykte på Hertigens skrifvelse, med några Bønder Konungen i wägen, at vplasta för honom några broar; Men Swen Monson råfåde ther igenom vti Konungens hender; och hade han inter vndsluppit galgan, om icke Herr Thuro Bielke med sin förbøn förmått honom at fressa. Swen Monson lät sig thenna farlighet icke bekomma, utan antå ther efter gjorde Hertigen goda tjänster, så at han sedermera blef benådat med adelskap, och kallader **Ættrå**, samt förordnad til Ståthollare i Stockholm. Dagen efter, sedan Stegeborg war intagit, nemligen 22 Septembris rycker Hertigen efter med sin Krigshar åt Linköping.

Thet Andra Capitel

Om Dalekarlarnas vpresning emot Konungens vtskickade til them.

Sedan så tumlades om vti Öster-Götland, wiste ei heller the andre orterne i Riket af någon särdeles ro; utan fiendeligheter förelupo både här och thår emillan bägge partierne. Men i synnerhet är merkwärdigt thet buller, som åråde war

B 2

(n) Til Swenswik, adlad then i April år 1607, så han ock blef Ståthollare på Stockholms Slott och thes vnderliggande Län med Söder-Lörn. Af Konung Gustav Adolph blef han satt til Ståthollare på Wisborg, ther han affomnade in Januar. år 1626. Han war af ringa slächt, men af förnämlt sinne och snille. Hans namn och slächt lefwet än i wälsignelse.

(o) Hette Wisfors Bro in til thes thet genom Religions-Reformationen kom ifrå Biskops-bordet til Cronan. Här vppehöll sig mycket then fanette Konung Gustavi i. Son. Prinsen, Magnus Gustafsen, som ock här dödde then 20 Jun. år 1595. Thet gamla Sten-huset är longo sedan öde, och gården blefwen öfwerste boställe för öf. Götha Infanterie, warandes han mycket väl belägen, ei långt ifrå Wreta Kloster-Kyrko i Guldbärgs Sätad, en Mil ifrå Linköping, ther Rothalawls inflyter å Stören.

war i Dalarna, i the samma dagar, som Konungen och Hertigen wistades wid Stegeborg.

Dalekarlarna hade, allt sedan the varit Konung Gustav them första behielpelige at utdrifwa Konung Christiern Tyran, och upfatt honom på then Kongl. Thron, et mycket gott hierta för all hans barn. Men fram för alla the andra, elskade the i synnerhet Hertig Carl, at the jemwel år 1779 och 1780, när under Konung Johans Regemente mycken förföihelse war å färde för Religion skull, årnade honom Cronan och Riket. (p) Draf samma sinneslag emot honom war och then öfrige allmogen i Riket, at the icke ger

(p) Thet war ingen rätt vpriktig kärlek emellan Konung Johan och Hertig Carl, så länge the lefde, istän thet Konung Johan emottog Cronan och Riket. Första vprinnelsen war thenna, at när the bägge woro Hertigar, förbundo the sig tillsammans med wälde och macht, at aftwinga Riket thetas Broder Konung Eric, för hans sål samma Regemente skul; Ta Hertig Johan låfwade Hertig Carl, (som mera elskades af Officerare och Soldater än Hertig Johan,) at om han wille wara honom behielpelig emot Konung Eric, wille han ingen Konungs Titul begära, widare än at han tillika med honom Riket förestå och Regementet föra måtte, med bägges lika höghet och myndighet; Swilket löfte och förening med stark förbindelse sedde vppå resan ifrån Öster-Götaland at Stockholm, ta bägge Bröderna trådde under en ek, och hwar andra om thetas tro försäkrade: Thet draf bägges thetas betienter och Hof-folk hela then tiden buro ekelöf i thetas hattar, och et mynt slogs i Wadstena med ekelöf kring kantzerna, til tekn af thenna förbindelsen. Men ta spelet wunnit war med Konung Eric, och thet mycket genom Hertig Carls slitiga bestyrande, satte Konung Johan icke alenast thetta löftet i särgåtenhet, utan och, sedan han war Konung blifwen, mycket inskränkte Hertigens macht och myndighet öfwer sit eget Hertigdöme; Til hwilken ända Eric Sparre låt wega en bok emot Hertigen, under Titul: Pro Lege, Rege, & Grege. Och när Hertigen wille försvara sig, stämde Konungen honom til Wadstena Riksdag år 1787. Men saken blef i wänlighet bilagd.

Sår til Kom och thet, at Konung Johan, så länge han lefde, fruktade före, thet hans Broder Hertigen med tiden torde wilska spela Riket vndan hans Son Sigismund, i synnerhet, om han haft någon Son medan Konung Johan lefde. Men efter han war wtå n manliga arfwingar, och wäder sit ånklinga stånd låt förmärksa, at han ei widare wille gifwa sig i ächtenkap, gaf Konungen sig til frids. Men när Hertigen år 1792 thes 27 Augusti höit sitt biläger med Christina, Hertig Adolphs dotter af Holsten, et fierdedels år för än Konungen dödde, tyckte han ei wäl thet om, utan spädde liksom förwt, hwad sedan hände, nemligen, at hans arfwingar wile wo Cronan qwisste.

gera kunde tola en gång illa talas om Hertig Carl, utan höllo sig troligen in til honom, ehuru mycket af några höga Personer i Riket arbetades vppå, at draga thetas sinnen och kärlek frå Hertigen. I synnerhet är merkwärdigt thet svar, som någre Bønder gästwo en förnåm Herre i Riket, hwilken at öfvertala them til Konungens partie, widlöstelig berättade, huru Konungen war kommen i Riket frå Polen med en stor frigs-macht af fremmande Soldater: huru större delen af Sweriges inbyggare slagit sig til honom: huru alt Rikenss Ridderskap och Adel jemwel trädt på hans sido: Men ther emot, huru Hertigen med sit ringa manskap råkat i stor nöd och wåndå, at ingen annan hielp nu wore för honom at tilgå, utan af Gud allena; Hwar på Bønderna swarade, **Efter Gud holler med honom, så wele ock wi holla med honom.** När Konungen war kommen, som sagt är, uti Riket, affördades til alla orter i landet fullmyndige män, som hade med sig Konungens stora Mandater til allmogem, at gå Konungenom til handa med tro, lydno och manskap. Bleswo förthenksful **Erland Biörns son Båt** til Skatmansö, (q) och **Jacob Nås** til Elfsjö (r) vstikka-

B 3

de

(q) En förnåm och rik Herre, som vnderstret Upsala mötet år 1593, vpråkñas ock af Messenio in Theatr. p. m. 117 ibland Konung Gustav Adolphs Råd. Nu äro the manlige arwingarna af bägge Båt: Familierna redan utgångne.

(r) Af en gammal Adelig Familja ifrå Skottland, som til Sverige år 1579 hafwondes med sig Konung Jacob then siettes i Engeland Rescommendation til Konung Johan. I Historierna talas elliest om en Carolus Nicolai Nås, som varit Rikens Råd, och bles i Stockholm år 1382 dräpen i Gråmunte Holms kyrkian wid et Altare, af Do Tomson Drossen, som war af Grip-Familien; för hwilken gerning Drossen miste alla sine Bosårdar, som han i Riket ägde. Denne Carl Nås war af en gammal inlänt Adelig Familja, vid Messen. Theatr. p. m. 88. Jacob Nås hade en Dotter, Maria wid namn, som fies til ächta Swen Schytte, Swes Rikes Råd. På Jacob Nåss Liksten, som ligger på Thuna Kyrkiogård, vnder hwilken han ligger begrafwen, lissas thesa Verser:

Jacob Nås, en Skottsker Man
 Af Adelig ätt och börde
 I Dalom war och wistades han
 Och Höfdingadömmet förde
 Öfns war hans tinneliga hem,
 Thet vnte honom Swes Konung.
 Båt vnder hwilar han sin ben
 Och wäntar en salig boning.

de til Dalarna med slikt ärende. Jacob Naf hade tillförcne vti Konung Johans tid varit Dalekarlarnas Landshöfdinge, och mente altså sin gamla myndighet hos them skola mycket gella. Thet hade också kunnat varit, om han icke tu år förr, än han nu kom, hade varit ther i landet, och för thet, at han så talade så illa om Hertigen, hwilket Dalekarlarna ei kunde höra, dragit öfwer sig thetas hat. Men lät thetta icke affrectia sig, utan i följie med Erland Biornsson kom til Koppaberget, som kallas Fahln, (s) och besalte ther Rytioherdan Herr Hans Kempare (t) vplåsa för sina åhörare et af the stora Konungens Placater, förseglat med bägge Riksens Secret, och vnderskrifwit af Konungen sielf; hwar til med hög röst thenna mening lades, at the skulle vara fridlöse, som höllo med Hertigen. I thet samma kom ock et ogrundat rykte vt ibland gemena allmogen i Dalarna, at Herr Eric Sparre, som höll med Konungen, hade hemligen kommit vp til them, och at han lönligen vppehöll sig stundom i Thuna: Prästegård, (u) och stundom på Håkan Jorads Fogdas gård, Dalen. Ther på stödde en stor vpresning af allmogen i Mora, Orsa, och Rättvil Sochner, som straxt begaf sig ginaste vägen til Koppaberget. Til thesa kommo Smårdsjö, Wika, Hedemora och Husby Sochner, som ligga längre ned i landet, och gjorde en hop af 6000. Man. Thet forsta the gjorde war thet at vpsökia Håkan Fogda, hwilken warnad för

ther

- (s) Såsom Staden gemenligen kallas, hwilken Konung Gustav Adolph i sin tid anlade; men Drottning Christina mycket förbättrade, förordnades til en Burgrefve, såsom till Lorköping och några andra Städer i Riket.
- (t) Hette elliest Dn. Johannes Michaëlis, en lärd och alswarlam Man, som år 1593 Upsala mötes beslut vnderskrifwit hade.
- (u) Kallas Thuna i Dalom, eller nu gemenligen Etera Thuna, til åtskilnad ifrån andra Rytior af samma namn, annorstädes i Riket. Kallas före at vara then största och folkrikastå församling i hela Dalarna. Under Påweddömmets tid, hade här varit en Kamke: säte, och vti Seculo Reformationis hade vnder Konung Gustav I. Konung Eric XIV. och Konung Johan III. fyra thenne församlingernes Pastores Biskopelig macht och myndighet, blifwandes och kallade Thuna Biskop, nemligen Dn. Carolus N. M. Henricus Lauri; Holmenis, M. Erasmus Nicolai Arbogensis (som blef Biskop i Wästerås år 1574.) och M. Olaus Erici, Ja Konung Carl IX. bestod at wid Thuna anlågga en stad, som af hans son skulle nämnas Gustafstad. Privilegierna dat. then 7 Januar. år 1608, finnas än vti Archivo. Men Konung Gustav Adolph åny drade thetta och funderade Staden Salun wid Koppaberget.

then öfverhängande olyckon, flydde af sin gård, men blef doch ärtappad om natten vti sin grannas stugu, hwarest någre Dalekarlar lågo och suto, men hörde thet tal, som Häfan hade med Bondan, at han, til at vndvika blifva illa och hårdt handterat af the vpeggiade Dalekarlar, skulle föra honom fången och bunden in vti Falsu Rista, hvarmed han förmodade rädda sit lif. Men thetta talet rögde honom, at han af några Dalekarlar blef gripen och införd i then Rista, som han begärt at komma vti. Dagen efter om morgonen blef han vtförd för hela allmogen, som hierteligen fagna- de sig theröfver, at the singo se honom. Då beghnte the med åtskillige frågor förewita honom thet, hvar öfver the voro så förbittrade blefne, nemligen, Huru lenge han hade hyst hos sig Hr. Eric Sparre? Hvarföre han varit Erland Biörnson och Jacob Näf behjelpelig, at vfställa thet falska bref, emot Hertig Carl, som af Kyrkoherdan Herr Hans wid Koppar Berget blifvit vplåsit? Om han icke af theas årliga vsthylder til Cronan, med stöld och tiufveri sig ricktat? Hvilken sista fråga thesföre blef honom föresteld, efter han vti the få år, som han vpburit Cronans rentor hos then, hade kommit til ganska stor rikedom, at thet syntes omöjligt vara för en så ringa karl, som han var, inom en liten tid samla så mycken egendom genom sit eget arbete och slit, med mindre han skulle, som ock then tiden wanligit var, gripa til the för Cronans räkning insamlada och vpburna medel. Thersföre föllo somlige på the tankar, at lesiverera honom lesivande bundan i Hertigens hender, på thet han måtte göra redo och räkning för Cronones vpbörd, eller stå thet straf, som han förskilt, om han råfode i någon Ballance. Men åter andre, i synnerhet Bergsmännen, som hade sig sådana personers illistiga stref bättre bekant, ropade ther emot, och wille ingalunda, som theas ord voro, at man then stora Konungs-tiufwen skulle släppa lesivande, på thet han sedan med lögn och fagra förestellningar hos Hertigen, ei skulle få tala sig frå galgan, then han med sit tiufveri hade förtiänt. The gåfwo sig förthenkul ei förr til frids, än han måtte fram för hela hopen och stå sit straf. Doct tillstodde the, at en Prästman fick komma fram, som efter föregångit Skriftermål, bespisade

spifade honom med Herrans högwardige Natward. Hwarefter han lat sig förmerkia vara redebogen och oförfarad til döden; tröstade så sin hustru, song några Psalmer, och bad änteligen them, som närmast stodo, at the wille ei lenge martera och plåga hans krop, utan gifwa honom strart et dödeligit skott. Hwar på en Bonde-dreng strart war ferdig at låta et lod utur en bösa gå honom genom lifwet. Men han dödde intet ther af, ei heller af thet andra skottet som han, på annodan, fick af en skächta lagd på en stålboga, genom en annan yng Dalekarl, utan stalp allenast omkull på ryggen, ref vp kläderna sielf och kende efter såret uti bröstet. Måste förthenstul then tredie fram, som satte med en bösa honom midt vppå hiertat, och ther af dödde han. Sedan rusade Bönderna til hans gård, bruto sig in genom porten, slogo sönder dörrarna, och höggo i stycker sönder bord, stolar, och benkar; refwo och sönder all feng-klåde, som the kommo öfwer. Men thet som war af jern, mesing och koppar, togo the til sig. Sedan sökte the efter ägodelar och funno uti Sunnor monga silf-kannor, stålar, stöp, kosor, och en stor hop med skeder, alt af silfwer. En stor Summa Guld och penningar, som hustrun hade vndangömt, och gerna welat hafwat at tilgå efter thenna olyckan, funno the ock igen, tillika med hennes dyrbara kläder, guldkådiör, armband, ringar och et särdeles skrin med monga penningar, som någre af hennes grannar hade i sina gömmor, men blef af en tiänste-piga rögd. Strart ther efter fingo the fatt på Erland Biörns-son och Jacob Näs, samt tre gamle Hof-Män, Carl Bengtsson, Jöran Bonde, och Olof Gudmundsson, som alle höllos fångna i Thuna Prästegård. The blefwo hwar och en utförde på Kyrkio-wallen och af allmogen hårdt tiltalte. Erland Biörns-son blef tilfrågader, hwarföre han hade framfört falskt bref och (som the sade,) lugit at Konungen lesde? The wille förthenstul i sanning weta af honom, om han hade sielf sedt Konungen med sin egen ögoni Riket eller icke? Hwilket efter Erland Biörns-son icke kunde säga, ropade hela hopen på honom, at han war en lögnare och ofarningsman. Jacob Näs förwitades hans otillbörliga och obestredliga tal, som han haft om Hertigen tu år tilförene, och at han icke heller ny thenna gången hade kunnat sitta med ro hemma på sin gård,

gård, utan i oträngde mål begifvit sig tit vp på nytt til Bergslagen, och til at setta någon streck och råddhåga vti allmogen som bodde ofwan före, låtit legga en hoy Soldater wid Brunnebeck. (x) The andre tre, Carl Bengtsson, Jöran Bonde och Olof Gudmundsson blefwo vtropade för menedare och förrådare, som af idel trolöshet öfvergifvit then sana, vnder hwilken the sworit Hertig Carl all tro och redelighet, then the nu förgåtit. Och efter ingen af them kunde sig emot these bestyrlingar förswara, blefwo the alla igen införde i Prästegården. Ryrkis-Herden ther sammastådes hade af råddhåga rymt, på thet han icke skulle blifwa på samma sett handterader som Håkan Fogde blef, för thet fasta utspridde ryeftet stull om Herr Eric Spare. Therföre gafs alt, som fans i Prästegården, til spillo; och i synnerhet vittömdes källaren, så at många af them drucko sig ganska druckne. These i sitt raseri, när fångarna fördes vp i en nattstugu, ryste Jacob Näs tillbaka af trappan, och handlade med honom utan någon barnhertighet. Ty först blef han bakbunden och sedan ledder til et swinehus, hwarest the spottade honom i ansigtet, och frågade, om swinematen smakade honom så wel, som then kost, hwilken han tilförene war wahn at äta utur Tenfat eller annor bättre käril? The togo ock vp treck, och höllo honom vnder näsan med spe och löje, at han skulle lucta therpå, gifwandes honom esom oftast dryga slengar, och ristade honom i ansigtet med pilar, sägandes, at af them skulle han få sådana Dalströmmingar. The andre fyra fångar blefwo förde i Sochnefistan, och ther förwarade. Medan thetta bullret påstod i Thuna fick ock allmogen i wänstra Dalarna bud här om, jemwel lesands boarna i Östra Dalarna, och i the näst kringliggande sochnar, hwilka enhelleligen til stor myckenhet sig på et ställe församlade med wapn och wärjor, hafswandes intet gott i sinnet. Hvilket som Magr. Elof Terferus (y) Probst och

(x) Är bro eller färge: staden öfwer Dalåstwen, emellan Salberget och Hedemora, när man kommer öfwer stogen Longheden kallad.

(y) War född år 1554. Hans fader war Herr Engelbertus Olavi Thuna-Helsingus, P. & P. i Leksand. Sonen Elof reste i yngdommen med 2 Adelsmän, och blef Magister i Lemsig, ther han af Gr. L. Professore Pof. selis blef nämnd Terferus; emedan han yti et hans Collegio besants allenast

och Rytio werde i Lelands församling, i Herdom Biskopens i Linköping Sal. Doctor Jöns Terseri fader, merkte, sålde han med hopen, i mening at afflyra, om the wordo sig något ondt företagande. Hela hopen war nu kommen til Borstad säria hwarest the gingo öfwer, til så stor myckenhet, at när the fremste woro på Thuna Rytfiowal, hade the sidste icke ännu rört sig från särian. Theras Probst Magister Elos räknade så ålt manskapet som war i thet följet, och woro the, som buro bösor, 7000 män, men på the öfriga, som hade Stålbogar, Spiut, och Hillebårdar, hade han intet tal. Hela themma hopen blef af the andra, som woro wid Thuna för församlade, med stort rop och förl emottagen och vndfågnad med thet win och öl, som fans öti Prästegårds källaren öfrit, så at monga af them fingo rus. Magister Elos blef här öfwer beymrader fruchtandes, at the skulle i sit fylleri och raseri bära hender på the fattiga fångarna, hwilkas lif han gerni wille frelsa. Gief ock med lem på så wida, at all ting skulle vpskrutas til andra dagen, så prædikan först skulle hollas för hela menigheten; Och bad them Magister Elos ingen ting företaga, för än Guds namns åkallelse förvt gått. Dalekarlarne befalte themot Magister Elos at prædikan bittida ske skulle vnder bar Himmel, hwilket han ock låswade. Vnder ålt thetta låg Jacob Wäf och quidde jemmerligen öfwer sin vndfångna sår, och vrböd, med rinnande ögon och ömkelig ord, 2000 daler til Dalekarlarna för sit lif, om han thet seck beholla. Låt ock förmercka, at han

allenast 3 gånger kommet något sent: quali ter sero. Efter hemkomsten blef han några år Hoff-Secretair hos Konung Johan; Therefter begaf han sig, lednen wid thet myckna buler, som war för Liturgien skul, til Biskopen i Wästerås, Mag: Olav Stephani Bellinum, som ägde hans Moiter, Gundelipam Elosdotter, och blef ther år 1597 Rector Scholz; Men år 1598 sätts han, af Biskopen och Confitorio i Wästerås, medan Fadren än lefde, och wid han en gång prædicate sit mål mit hade, til P. och P. i Leksand. Efter Fadrens död bekom han Hertig Carls Collations-bref på hela Leksands sockn, af hwilken en fiert depart Fadren i lifstiden åmide, som sielwa beerwet, gifwit i Stockholm, then 17. Augusti år 1602, vtwisar. Thet bler honom ock pålagge af Hertigen at på Swenska öfwerfättia Johannis Magni Historia, för hwilket han årligen til en behagelig tid vpbär af Bishops Rulla la Rytio herberge 48 Tunnor Spannemål, som af samma bref ses. Ålfömnade år 1617, blifwandes Stam Sadet för monga familier genom sina Söner och Döttrar.

han ännu ei bekommit något dödeligt sär, som icke kunde läkias, om allenast en god läkare komme til honom. Straxt svarade en yng Dalekär, at han skulle få plåster, och i thet samma vplyste sin hand, och klöf hans hufvud med ett sverd. Then döda kroppen blef sedan slapader i en wain grop, vti hwilken as plågade kastas, til thes hans wener sedan förde hans lif til Thuna. Dagen efter, när wel war lust blifwit, och alle församlat sig, stiger Magister Elos vppå en trapstega, och i en wacker prædikan utlade för them **Sader** war ic. Driftwandes förnämligast then lärdomen at the skulle eftersinna, hwad theas Christendoms plicht fordrade, nemligen i synnerhet förlåta them theas brister och öfwerträdelser, som them i någor mätto förolempt, och them i synnerhet som the nu hade i hechelse fatt. Efter prædikan förmanade han them til thet samma, med monga förestelningar; men vrrättade doch fögo annat, än en liten tid förvntes them, på hwilken the kunde sig til döden bereda, och anamma HERRans Natward. Ther på fördes Carl Bengtzson alraförst fram, hwilkom thet förtrot, at dö ohemnad, och til then ändan at gifwa någrom sin bane, fattade efter en bondas bösa. Men en annar Dalekär slog honom med en Stålboga så vppå hufvudet, at han segnade nid til jorden. Ther på stiger then tredie fram, som med et sverd högg honom öfwer nacken, wid hwilket han föll framstupa, och blef af flera med mong och swår sär öfwerhopad. Somlige höggo honom med sverd och hillebårdar; andra stungo honom med spjut, och gåfwo honom vtur böfor stott; hwar igenom han blef så marterad, at hwar Christen menniska wel kunde röras til med lidande öfwer honom. Men fast han blef så handterader, likwel war hans hud ingenstädes skadad, och således inet dödeligt sär bekommit, utan gaf sielf med handen tillenna at han ännu lefde, och begärte, at någor skulle komma och taga af honom lifwet; Thet blef wel af en försökt; men såfengt. Ty sedan han blef til samma rum bortslapader, som Jacobs Nafs lif lag vppå, reste han sig en tima efter vp igen, ropar med högt liud, at någor wille warckunna sig öfwer honom, och skilja honom frå hans vino och wonda, som han lag vti. Gåfwos honom förthensfull än fler stott, som doch hade aldeles ingen werkan, utan han dödde ånteligen af torr hugg, som

han hade bekommit. Befants altså vara i samning thet ryckte, som om honom, medan han lefde, war utspridt, at han brukat truldoms konst. Och berättas, at satan så besatt hans lilla barn, som war allenast 2 år gammalt, at han lif en orm, doch utan ögon och mun, men med et hufvud, rundt som et äple, hafwer gifwit sig stundom half vtur barnets mun, stundom fallit hel och hollen i golfwet, och therpå krålat. Med Jöran Bonde gick thet fortare; Ty han dödde af et hugg, som han fick på trappan, när han skulle gå vtur kistan. Nu woro Olof Gudmundsson och Erland Biörnsson igen, som ock skulle stå sit straff. Men Magister Elof lade sig med monga förböner så vt för Olof Gudmundsson, at han förskontes och hades in i kistan igen. Therpå steg Magister Elof högt uppå trapptegen, och begynte med widlöftigt och bewekeligt tal berättas om Erland Biörnssons härkomst af en gammal adelig familia; och at Konung Carl Knutson, fordom Dalekarlarnas och hela Swea Rikes berömliga Konung, warit ibland hans förfäder: (fast dock icke så war) Han war ock, sade Magister Elof, en god och redelig man, som mongen gång wel vndfagnat dalekarlarna på sin gård Skattmansö. Allmogen nekade wäl icke thertil, men sade likwel, at för thet han wanslechtades ifrå sina berömliga förfäder, och förbytt sit förra wackra lefwerne til werre, wore han wård at dö. Han hade ock ei kunnat vndgå döden, om icke Magister Elof hemligen öfvertalt en Hertigens Drabant, som war i hopen, med gode ord legga sig vt för Erland Biörnsson: Hwilket ock stedd. Ty bemålte Drabant gaf Bergsmännerna in thet råd, at han fången skulle föras til Hertigen, som kunde af honom få kundskap om alla stemplingar emot sig. Hwilket och allmogen åtydde, med thet förbehöld at 200 Dalekarlar skulle följa honom med theras fulla wapn, på thet han icke vnder wägen skulle rymma bort. The gåfwo honom ock et resepass, hwilket så vpsatt war af Mag. Elof; Wi Cronones vnderfätare och allmoge, som bo och bygga vti bägge Dalarna och Bergslagen, göröm allom witterligit, som bo nedan före longheden, at några förådare vti wår nådigste Furstes, Hertig Carls frånwarelse, hafwa wägar sig hit vp til oss, och äro fundne aldrasist här i Thuna-

Sochn

Sochn: Så, emedan af oss blefwo sporde besallningar, som the hafwa haft, at förråda hans Fursteliga Nåde, samt thenna lands ända; therföre äro sedan i vår församling här uti Thuna ihjälslagne Jacob Nås, Carl Bengtsson, och Jöran Bonde; men Erland Björnsön och Olof Gudmundsson hafwom wi låtit lefwa, at högbemelte vår nådigste Furste må få af them wiså kundskaper, så ock sedan sielflåta strafa dem efter theas förtjänst. Och äre med dem 200 Dalekarlar, at the icke med andras list och behendighet stola få rymma. Altså begåras altwarligen på högbemelte hans Fursteliga Nådes wägnar, af all landskap, Städer och sochnar, at bemelte theas följe måtte bewisas på wägen god säkerhet och all förordring, så ock at the måge få thet lifs uppehelle, som the behöfwa: Och til wiså hafwa wi här vnder trycka låtit thenna Lagsagas Signete, Datum Thuna d. 10 Septembris 1598.

Mera blef af Bergsmännerna och Dalekarlarna thenna gång icke företagit, utan hwar reste hem til sit, och woro altid Hertig Carl bewägne. Therföre när et falskt ryckte kom up til them om Hertigens nederlag, och bref kommo til alla Kyrckio-Herdar, för theas församlingar, om en allmen tacksäjelse til Gud å Prädikstolarna för en så herlig segerwining, som Konungen bekommit; Befalte allmogen twert emot, at sådant ei skulle ske; med vndsägelse, at the skulle hafwa at wenta en stor olycka, om the drifade sig något röra ther om. Ja hela allmogen begynte åter at röra sig, och wille gå man af huset, at hemmas på Konungen och hans folk, Hertigens nederlag, samt sina slechtingars och anförwanters död, som hade stupat i thet slaget. Men i thet samma kom Hertigens egit bref, som vnder rättade them, om hans welftånd, hwar wid the någorlunda begynte sachtta sig. Men efter Hertigen i samma sit bref af them begärte, at the hans Furstinna, barn, och inbyggare i hans Furstendöme wille behjelpelige wara, emot theas fiender (Ty ännu hade icke slaget wid Stångebro gått för sig) Strefwo the Hertigen swar tilbakars, hwar utinnan the thenna hans befallning lofwade efterkomma, jemte ödmjuk anhöllan, at them måtte tillendas twenne myndige Swenske män

mån, som thetas öfverstar blifwa kunde, namnifwandes i synnerhet Carl Carlsson Gyllenhielm. Therpå fick Carl Carlsson, som war på Skepsflottan för Stegeborg, Hertigens skriftefuga befallning af den 23 Septembris, at resa vp til Dalarna, och hafwa i följe med sig Peder Christersson, som hade Carl Carlssons Moder til Fru. These begåfwo sig strart på wägen at Bergslagen. Men när the kommo in emot Wästerås (2) fingo the weta at Bplenningarna til hast ther lågo, och årnade sig til Verike, som war Hertigens Jursten döme, at ther sköfka och plundra. Thersöre måste Carl Carlsson och Peder Christersson, som hade med sig ei mycket manskap ligga stilla, til thes Bplenningarne drogo hem at sina färde. Då bekommo Car Carlsson och Peder Christersson öpen wäg at obehindrade resa fram. Peder Christersson stannade på Wästerås Slott, och låg ther med några rotar knektar i besättning. Men Carl Carlsson reste att fort tit at han årnade sig och mötte 2 mil på andra sidan om Wästerås, några Dalekarlar, som gått ut lagret, the slagit wid Brunnebeck, at hemmas på några Kyrko-Herdar, som the bestykte för förräderi och otrohet emot Hertigen. Hade ock illa hollit hus i Komferthuna (a) Prästegård hos Herr Bengt, som då blef en

(2) En gammal Biskopelig stad i Wästmannaland, ther och nu Lands-höfdinga städet är, et Kongl. Gymnasium och et Cronones Slott, som är mycket gäret wti gamla Historier. Stadens namn är sammandraget af Wästraarhus, i. e. occidentalis remorum domus, i anseende til thet Östraarhus, som varit ther, nu Upsala är. Om thenna staden, thes märkwärdigheter äldre och sednare, äro ei longo sedan 2. Disputationer utkomne wid Academien i Upsala.

(a) Är en Kyrkia och Pastorat wti Norbergs bergslag i Wästmannaland, och ligger mit emellan Wästerås och Salberaet ut med landswägen. The förbi resande hafwa wid thenna Kyrkia then beqwämlighet, at the kunna se hwad Kläckan är, efter ther är i Corner yrwärt och wisare. På thenna Komfortuna Kyrkiogård är ock faseligit at se en benragla, af en, för mong år sedan ödd, människos Kropp, hwilken på intet sätt tan ligga vnder jorden, eller vnder the andra benen i ben-rifan, utan alltid ligger ofwan på, ehuru man med tyngders påläggande af stöckar och stenar åstelliga reser thet budit til. Och hafwa Wederörande varit så mycket sorgfälligare therom, at kunna gömma theta asat vndan människors ögon, som the ei annat tan, än förorsaka en stark rörelse och fasa hos åstādarena, efter raglan ännu är klädd med torkadt kött och skrumpen hud, wärandes ännu östigit en arm, lär och ben med en röd skrumpa på dragen

en arm och fattig man. The hade ock ärnat at besökia några Adelsmans gårdar, som Engsön, (b) Edden och flera, men alt thetta blef hindrat när Herr Carl Carlsson kom them til mötes. Sedan följdes the at til Brunnebeck, hwarest Carl Carlsson fan Dalekarlarna uti en temmelig god krigsordning. Ty the hade tagit några gamla och förassleddade krigsmän til sina officoerare, som them utderrösa skulle, huru the emot sina fiender skulle i felt och marck gå. Theras lägre war wel bestantfat, och lägo på någor optimbrad blockhus stora jernbasare, at the ei fruchtade för någon fiende. Carl Carlsson blef med mycken glädie och sågnad emottagen efter the lenge wentat efter honom. Och wille hwar och en så gerna se honom at efter the ei hade rum i stugun, upplefwo mong på talet, at bestiena sig af et fönster som ther war. Men talet föll ned i stugun med en del af folcket, som ther på war. Då måste Carl Carlsson berätta för them, huru alt war tilgångit i Östergötland emillan Konungen och Hertigen ifrå början til slutet. Men natten ther på fick Carl Carlsson bref, om Stångebro slag, at Konungen tappat, men efter the fem Swenska Herrars, som beskyttes för orsakerne til hela thetta inbördes kriget, öfwerlesivererande i Hertigens hender; war saken förlikkt emillan Konungen och Hertigen. När thetta blef för allmogen opläst, swarade the; at the twiflade, om thenna förlikning (som sedan icke heller stedde) skulle lenge hafwa bestånd, efter hos monga af them ännu war i friskt minne, huru såsom onde rådgifware tilförende stichtat mycket ondt emillan thenna Konungens Sal. Herr fader Konung Johan och hans fursteliga Nåde Hertig Carl; begärade

för

dragen, hwilket för så är sedan Commisistern här wid Dom. Kyrkion Herr Nyman med egna ögon sedt och åstadat hafwer. Berättelsen här om är sådan ther å orten, at i församlingen bodt en fegede, hwilken för mong år sedan i stor hungers nöd blandat kalk i milt, och ganska dyrt utsladt til the nöddödade. Therdöre och then råttfärdige Guden welat lemna hans kropp til en stadigwarande och eftertänkelig warning för alla öhrstieliga stackrare och sinnare.

- (b) Är en kyrkia och Pastorat uti Wästerås Sticht, Wästmannaland och Turbo härad, beläget uti och wid Mälaren; men sielswa västeriet och Herrebyret, som fordom hördt til Postar, Swarrar 2c. äges uti af then Rög-Gren. Piperka Sam. 10.

förhenskul, at the måtte få (som theas ord word) rensa landet, samt draga til Konungen och Hertigen, och affskaffa sådana otrogna och skadeliga män. Carl Carlsson hade ganska stort besvär, innan han kunde taga thenna meningem vör theas hufvud. Enteligen låto the sig öfver tala af Carl Carlsson, som med mong skäl bewiste, hward olagenhet the skulle draga öfver sig, om the nu kommo, sedan saken wore förlit, utan han gaf them thet rådet, at the skulle skriva Konungen och Hertigen til, och ödmjukeligen önska lycka och Guds welsignelse til then förlitning, som emillan them både war bleswen vprättad; Sedan yterligare betyga med enskyllan, at the icke hade gripit til wapn och wärjo af något annat vpsåt, än som at hindra och styra them, som illa wille theas fädernes land, och the rätta arfHerrar af Konung Gustavs blod. Doch likwel skulle the ther hos bedia, at them måtte blifwa förlåtit, hward några oförståndige ibland them af sådan orsak kunde ha iwa mishandlat, tillsägandes alle, at the här efter, så lenge the lefwa, wille finnas redebogne then hela Konungsliga Familja med hörsamhet, til trogen tjänst. Dalekarlarna tackade så Herr Carl Carlsson, som bättre än the selfwe, besinnat theas gagn. Thetta breswet vpsatte Mag. Elov Terferus; men när thet blef för them vplåsit, förtörnades the högeligen på Mag. Elov, efter han oftare ment Konungen, än som Hertigen; bestykte honom för en otrogen man, som skrymtade med Konungen. Men Carl Carlsson stillo thenna oemighet, sedan han låsit breswet, och berömt thet, at thet war wel vpstelt af Mag. Elov. Sedan tog Carl Carlsson affled frå hela hären, och tackade them på Hertingens wagnar, jemte förmaning, at the skulle hwar i synnerhet förholla sig stilla och frideligen, hwilket ock stedde.

Thet Tredie Capitel

Om sielfwa slaget (c) som stod wid Stångebro (d)

SDet berodde nu altsammans på Hufwud - drabningen, på hwilken thera sidan lyckan så wille foga sig, ther wid worde thet ock blifwande. I första Capitlet berättades om Konung Sigismundi ankomst til Linköping, och huru Hertigen följ-

(c) Joh. Messenius berättar i sin Scandia Tom. VIII. p. 50, at året först på samma ställe och natten för samma dag, som slaget stod, nemligen then 25 Sept. 1597, hafwa twenne Bönder, som bodt i en by brede wid åen, wån twiswel Torub, som ligger närmast, om natten så the sistat, hört et förträckeligit dunder i syen, och när the lyft sig gonen up at himmelen, sedt en gansta svart molnsty, som delte sig, hwar wår the med stor förträckelse blifwit warse, huru twenne Krigshägar kommo fram, then ena i Svensk, och then andra i Post dräkt, hwilka strart drabbade tillsammans med sådan håttighet och gny, at the sågo, huru then förra behölt segren öfwer then senare. När himmelen åter blef klar, sågo the en man, af stort anseende och Majestet, stiga fram wti en lång sid räck, hållandes i högra handen et bart blodigt swärd, af hwilkets odd, som wändes neder at, några blodsdroppar fölo i åen, som thesse sistate sutto wti. Sedan thetta allt förwunnit, och Bönderna kommo sig något föra efter thenna saseliga synen, gå the, så snart dagen wardt, in wti stadsens Borgmästare, Päder Eriksson, som ei wtan förträckelse afhörde thenna berättelsen, och singo året efter se, hwad han betydde, när then blodiga grabbningen gief för sig.

Thet lesde och många then tiden i fruchtan, at Sanctz Brigitz spådom, som så war mycket bekant ibland folket, skulle gå i sin fulla bordan: Nemligen, at Riket skulle blifwa ansåttadt af främmande Krigesfolk, och at wid Wadstena skulle en så blodig drabning för sig gå, at the dödas wapn skulle i thetas egen blod tunna simma. Etwan taltes ock mycket then tiden om en Munk's i Wästerås, Stephan wid namn, propheta, som war sådan; at, när then Tall, som skulle upwåra af fröet, som så sattes i jorden, blefwo så stor, at hans qwilkar betäckte thet rummet, som Munken bodde wti, och en hwit flata wti samma Tall byggde sig näste, skulle wid Wästerås stad så dant nederlag och blods-utgjutelse se, at af the slagnas spiwstakt skulle Stads-boerna hafwa wedbrand i try år. Så wäl Tallin, som Statan sådes så wara sedd af mängom. Men sielfwa förfarenheten har sedermera öfwertrygt, at sådana spådommar warit Munkes drömmar, och fabulz aniles. Vid. Mess. l. c. Tom. VIII. p. m. 71. & Tom IX. p. m. 47.

(d) Stånge

fölgde efter med sin Krigshär. Så snart Romungen kom til Linköping, lät han then 23 Septembris hela Krigsmachten gå vt til Torfwinge, (e) och befalte, at alle gärdes gårdarna så thet omkring, som kring the nästliggande byar, Mörelösa, Kallersta och Uby skulle nederriswas och en fri plats til et feltslag tilredas. När alt sålunda blef afrogt, stelles hela Krigsmachten vp i en slachtdörning, och wentades så på Hertig Carl, som berettades wara kommen til Lingham, (f) med sin Arme. Men efter han så ei framkom, gick Romungen med sit manskap i staden tillbaka, (g) lätandes höra sig i thesa förwiteliga ord: Carl Buske: Kryppare tör ei vt på slätten, at låta se sig. Imedlertid drager Hertigen med sit folk närmare Staden, och slår sit lägre i Rydstad Sochn brede wid then lilla äen, som löper förbi Biurs-Holmen och thet affår landswägen tre och en hjerdedels mil frå Staden i Öster. Och efter Hertigen såg, at et swårt blod-bad förestod, om thet skulle komma til slags; ty sånde han dagen efter, nemligen den 24 Sept. Lindorm Ribbing til Romungen, at sluta om en förlikning; och ligger imedlertid stilla både then dagen och påföljande natten, i förhoppning, at alt skulle kunna i wenlighet afgöras. Giorde sig vef säker, efter Romungens folk

- (d) Stängs å löper öfstan til vt med Linköping. Hon kommer långt neder ifrån Småland genom många sidar, och sedan hon wid Lannefors en hjerdedels Mil ifrån Linköping, giort et beqwämligt fall för 12 qwarnar, och gådt vnder Stängebro, inslyter hon en hjerdedels Mil nedan för staden i then systeriska sidan. Af thenna Stängs å är Öster: Götland wordet fördelat vti Östän och Westän-Stäng, hwilka twenne delar hafwa hwarthera sit enskyldta Landsmerke eller wapn.
- (e) Belägen en hjerdedels Mil frå Linköping vti Öster, bestående af 3 hela hemman; ligger i Österbo: härads och s. Lars Sochn, vt med stora Lands vägen.
- (f) Ligger i Dönnewalla sochn, en liten Mil frå Linköping i Öster. En gammal tradition är, at thesse by, är så nämnd af en then tractens fordna Drott, Höfdinga eller Domare, wid namn Lingur, som här skal hafwa bot. Och på thetta sättet skal byens rätta och forsta namn warit Lingurs-hem.
- (g) När Polackarna kommo tillbaka in i staden, hafwa the på alt sätte giordt sig lustiga, så at the gamla här i staden ännu wesa at be-rätta efter thetas Föräldrats och Förälders ägner, at på ändan af then ena Slots-skygelen, som weiter at Ryrkiögården hafwer stude et torn, och at emellan bägge flyglarna warit en gång, på hwilken Polackarna lätit höra sig med blåsande i Trommeter och andra Instru-meuter, så at thet hördits långt vrom staden.

folk ei lät sig se then dagen, utan drog sig tillbaka in i Staden, undantagandes, at någre Janor blefwo qware öster om Stång, at hålla wacht wid stycken, som ther woro planterade. Men efter midnatt rycker **Zans Wejer**, som war General för Konungens Rytterie, til Hertigens lägre, med något manskap, och förorsakar ther Alarm, i thet han griper fiendteligen an förwachten, som stod emillan bron och Staden, hwilken blef drifwen öfwer bron til läget. **Anders Linderson**, som låg närmast åen, gör sig straxt färdig med sina Ryttare, rycker öfwer bron som låg öfwer then lilla åen, och tager henne i försvar, til thes han blef förstärkt af **Henrich von Ahen**, en Pomerst Adelsman, och Regiments Quartermästare wid Hertigens Cavalerie. Thenne bispringer **Anders Linderson** med några Ryttare. Så snart **Zans Wejer** blef honom wärsse, begär han samtal med **Henrich von Ahen** på Krigsmans tro och lofwen, hwilken, intet ondt eller falskt förmodande, rider til honom. Då ropade **Zans Wejer** til sina Ryttare, säjandes; Griper then stelmen an, och fånger honom. Men **Henrich von Ahen** hade en häst, som, när på trengde, både bet och slog ifrå sig; then gifwer han spårorna, och red på bägge Ryttarna, som kommo at gripa honom an, af hwilka han then ena stöt med Pistolen för huswudet, och then andra slog hästen ifrå sig, at han slap undan och kom ostadd til Hertigen med berättelse, om then trolöshet, som honom af **Zans Wejer** war waderfaren. Thetta gick Hertigen mycket til sinnes, och straxt, samma natt, kallat til sig Grefwe **Axel Lejonhuswud**, **Anders Linderson** och flera sina män; föreställandes them uti et bewefeligit tal; huru all förhopning om sakens wänliga biläggande med Konungen wore ute, efter han afflog alla stålīga frids medel och sökte intet annat, än godt tilfälle at förrasla them allasams man, som sig emot honom til wärn och försvar satt hade. Thesföre måtte the nu ei långre låta gå ut på tiden, utan gris på til thet, som wore enligit både med then helga Skrifte och naturlig Lag; nemligen med wapn och wärja försvarra lif och lefwerne, hustrur och barn, religion och frihet; The skulle förthen skul fatta mod, och vnder trogen bön til Gud i himmelen om seger och lycka, för sit helga namn

och åra skul, gå på fienden löst. Alla, som då woro tillstädes låto förmärkia en stor frimodighet och lust at gripa fienden an, fast Grefwe Axel Lejonhufsvud af någrom bestyldes för oricktighet, och at han skolat haft i sinnet med något manskap gå öfwer til Konungen, så framt han icke blifwit af Konungens lycka då straxt hindrades. Men ehuru här med warit, tyckes thet doch ingen grund ägt, helst han förhölt sig så manligen och tappert under sielfwa slaget. Hertigen rycker förthen skul med hela sin Krigshår, rått som thet begynte dagas, then 25 Sept. fram at Linköping (h) vnder et skönt och stilla wäder. Men när Solen skred til uppgången, steg en tiocck dimba vp, som doch hölt sig så wid jorden, at Hertigen kunde öfwer henne se fiendens Fanor, och huru han til häst och fot kom togande öfwer bägge Stängs Broarna. Men här om berättas annorlunda af andra. Nemligen, at då för tiden warande Biskop i Linköping Mag. Petrus Ben: Olandus, och Stadens Borgmästare Peder Läricks son skolat med blandning utiur Kläckestapelens gifwit Hertigen til känna, när bästa tillfälle warit giöra på Konungens frigsfolk anfall; och at förthen skul Hertigen kommit helt oförwarande på them, när the warit i staden och åtit frukost om morgonen, vndantagande at något folk warit på andra sidan om åen, som stått hos stycken, och först för-

kun-

- (h) Thet är en trowärdig sagn, at Hertigen, när han om morgonen bröt vp med sin Armeé, och togade at staden, i mening, at, i Herts rans namn, angripa sina fiender, skal hafwa tagit med sig ifrå Wångeby, som ligger närmare at staden vt med Landswägen, i Wårdsbergs Sochn, en diers och gåten Bonda, benämnd Oluf (eller som genene man honom kallat, Ola, Jola eller Jula) som noga wiste ortens och plazernas bestaffenhet vt med Åen Stång. Denne Bonden fölgde Hertigen, och vnder löknet, som då vpsteg af Stång, och höll sig wid jorden, lopp vpp på Gumpeskulla och staldde sig wid then höga stenen, som på samma kulla står, (hwar om rätt nu skal berättas) thet ifrå han kunde öfwer löknet se och för Hertigen berättas, huru Konungens folk anmarcherade ifrå staden och staldde sig til träfnings. Swilket kom Hertigen wäl til pass. Swad nåd honom sedan thesöre giordes är icke bekant; men at Bonden så giorde, wintar thetta rim, som än i dag några kunna säga:

Wid stenen på Gumpeskulla-backa
Ther staldde Jola sin tiufwa nacka.

Eller,

Stenen på Gumpeskulla-backa
Sridde mång kula frå Jolas nacka.

kunnat Hertigens ankomst. Ut et bref, som Fröken Christina Baner skrifvit til sin Syfter den 20. Martii 1600 läsas thesa ord: Men the (nemligen, Konungens folk) woro icke wel inkomne i staden förr än åter blåstes alarm, så at jag minnes thet min fäder (Gustav Baner) icke hinte mera, än at han lade sit harnest af, och satte sin häst i stället; och när han hörde alarmblåsas, sändes ei mer, än et bud efter hans häst, som ännu ei war affadlader, och strapt red han vp til Konungen, at följa honom vt. När the kommo til broen, war then måst vpkastad, så at Konungen med sit folk kommo med mödo öfwer. Thetta hafwer sig så kunnat tilldraga; Men thet är wißt, at striden hade sin början och orsak af Hans Wejers anfall om natten på Hertigens lägre. När Hertigen kom fram öfwer Slogen, som nu är Jägarepark, befalte han, at, efter thet woro twenne wägar, som särskilt lupo, then ena til then stora, eller nu kallada Gamla Stångebro, och then andra til then lilla, (1)

D 3

skul

- (1) Thet tyckes ei wara troligit, at then här nämnda lilla Bron, legat på samma ställe, som hon nu i dag ligger, och brukas: Swar om jag vtur Rådstugu handlingarna bekommit en temmelig redig och klar vplysning. Skälen thet til, at thet nu i dag brukade Bro-ställe, ei är så gammalt, som slaget, tages (1) thet af, at vt 1646 års Rådstugu handlingar finnes, at så fort in April blifwit Stadens Borgerkap pålagt, göra på thet ställe, som nu är, en ny bro, hwilken dock icke förr än några åhr thet efter färdig blef, och kallades Nya Stång eller N. Bro. (2) Hafwer tillförende til thet stället ingen fart eller wäg varit; Men sedan thenne nya Bro wardt färdig giord, blef påbudt at gatan skulle af Landmätaren de Roger från bron ändan vpföre til Landshöfdinga Residencen, och widare til Wästra Tull, 18 alnar bred reguleras, och sedan af samtellige Borgerkapet förfärdigas och stenfattias, som dock ei blef förr fullbordat än wid påsk år 1655 för bärg, backar och moraster feul, som gorde arbetet swårt och långsamt. Sedan blef thenna gatan kallad S. Lars- och sist Stora-gatan. The gårdar som på födra sidan om gatan närmast bron ligga, hafwa varit kallade Roshögget. I följe hwar af man klarligen kan se, at thenna nu brukade bro är i senare tider vppygd. Men hward then lilla bron, som Konung Sigismund betient sig vtaf, angår, är man i then tankan, at then war en snät och ringa bro, som gåde ifrån then nu kallada Sigaons åbrädd och Fredskat sig efter grunden vp til thet stället, hwareft Samtlemas Faxe stampen nu är, et böffe-stott wid pas nedan för then nu warande bro. Ty (1) säges af gammalt folk, at the hördt af sina föräldrar och förfäder om thenna bro, (2) Kommer thet öfverens med

skulle och håren delas, och halsparten drabba på hvarstället. Till höger emot stora stång, som nu idag är förstörd (kan dock synas, hvar hon nordost ifrån Staden legat,) war Anders Lindersson och Samuel Nilsson, Hertigens Öfwerstar, then förra för Cavaleriet, then senare för Infanteriet. Här emot fik Arfwid Drake (k) af Konungen befallning, at drabba wid Stora-Stång, commenderandes Smålands Cavalerie, förutan mycket annat folk til häst och fot, som ther skulle göra fienden motstånd. Men Hertigens Öfwerstar, som redan nederlagt och aflaget the Konungens troppar, hwilka på hufsidon bron och äen med några stycken woro posterade, förde them tillbaka öfwer hals och hufswud. Somliga blefwo frälste genom bron, men största delen måste begifwa sig i watnet, hwarest många omkommo. Sedan blef en Enebacka, Gumpeskulla kallad (1) af Samuel Nilsson intagen och besatt med

In

med sielfwa berättelsen, i thet at qwarthuset, som blef antände, warit wid bro-ändan, och vran twiswel warit ther thet nu är än i dag. (3) Finnes i gamla Rådstugu Protocoller och Köpebref, at then gatan, som nu kallas Nigatan, then tiden warit kallad lilla Stångsgatan, och Ladugården, som warit utan för Öfiro Tullport til wänster, warit kallad lilla Stångs Ladugård.

Ellest finnes öfwer Tinnerbäcken hafwa warit en bro år 1673, Timnerbäcks Bron kallad, men låret icke långt förort warit upbyggd, fast både 1627, sasom och 1633 samt 1643 befallning ther om til Borgers stapet wigadt.

(k) Thennes Fader Knut Drake til Hagelstrum i Småland blef af Konung Johan adlad then 26 Nov. år 1574, och fick til földemärke en hand, til en arsefnad ifrån Wäst-Götiska Drakarna til Jurep och Kyllerid, som förde en serwodig skärna under sparrarna. Men theenna nächt är redan wigängen.

(1) Thenna Enebacka är nu och longe sedan upbrukad på alla sidor til åfer, och blifwer kallad Gumpeskulla antingen ther af, at Polackarna och annat Konung Sigismundi folk, som ther med några stycken posterade woro, wid the Swenstas eller Hertigens folks annalkande, och thetas Salvas gifwande, gumpade eller stumdade; thet är, luppo vndan, dragandes sig neder at bron; eller ock, som en gammal tradition är, thet af, at vnder then höga stenen, som ther ännu står, stal i Hedna tid blifwit begrafwen en förtäm Fru, benämnd Gumpesfrid, som ägt then forr omtälta Höfdingen Lingur, eller någon annan mächtig man, så at backans äldsta och rätta namn warit Gumpesfridskulla. Swarp på än monge länge stentar finnas, antingen stående eller liggande til bewis och widermåle, at ther warit antingen en hedsniff Dom-Plas, eller thet troligare är, en Grift: eller Nite-backa för Kallersfad eller någon annan (kan sto) nu deliggande Odalby.

infanterie, som ur sina Böhor och Stucken stöto så skarpt öfwer wätnet, at hålla bron ren, at grenar och qwislar af the på andra sidan om åen stående ekar blifwit afskutne och i luften bortförde. I thet samma årnade Johan Gyllenstierna, som war Ryttime-stare för Konungens Swenska Adel och Hoffolk, så ock hans Lieutenant Erich Ribbing och Grefwe Abraham Brahe, som war Sändrich och förde Konungens Fana, göra, så snart the kommo ned til stora Stångebro, anfall på Samuel Nilsson mitt vnder starkaste elden: Men i thet samma kom Lindorm Ribbing tillbaka ifrå Konungen ur Staden, (hwarest han sedan dagen förvt varit, så han, som berättades, skulle befordra förlikningen) med befallning til them, at the ei skulle wäga sig öfwer bron, utan medan striden, som starkast tilgief, hafwa acktning på Konungens egen höga person. Therföre the ock sig ei något företogo emot fienden, medan striden påstod, utan stodo i ordning ock wapn, och med ångslan sågo, huru theras Cammerater wid bron och på andra sidan åen, ja ock med skott på thenna sidon, blefwo nederlagde. Men när slaget war öfwerståndet, försporde the en stor Konungens wrede och onåde för thenna theras gerning, efter Konungen nekade sig thet hafwa befalt. Medan thet nu så thekades för Hertigen på höggra flygelen wid Gumpeskullåoch stora Stångebro, såg thet illa ut på then wänstra wid lilla Stångebro och Ladugårds Backa. (m) Ther Commenderade på Hertigens sida Marschallen Hans von Masbach, (n) Hans Eriksson Vlssparre til Bråswik, (o) och Stall-

(m) Ligger näst ut för Linköpings östra port, gåendes Landsvägen ther brede wid. Under then ther hopkastade jordhögen, motte the ther slag-na Polackar ligga begrafne. At Hösdingen Långur theruti blefwit lagt är en gisning hos några.

(n) Rättare Hans von Masenbach, af Schwabisch Adelig nächt, tiente sig ut hos Hertig Carl af Södermanland och wardt efter andra Krigs-Chargen, feldt-herre. Sedan blef han Ståthållare på Stockholm och tillika Öfwerste Marskalk. Han fref sig herre til Öfna i Södermanland, och war en tappert, trogen och gudfruktig man, som vnder fref Upsala möte år 1593, och årsonnade den 29 Martii år 1607, blifwandes hederligen bestrafwen uti sitt eget Grafhor i Upsala Dom: Kyrko på norrasidon, ther ock Hans och Hans Frues wapn med 8 anor å hwarje sidon blefwo vpstätt. Hans enda barn war en Dotter, som giftes med en Grell eller Graill von Bamberg. Och är så Masenbachissa nächten här i Riket upgången.

(o) Är en Herregård på Wifbolandet uti Östlands Härad och Häradet

Stallmästaren Anders Nilsson, (p) som rå war Ryttmästare för Hof: Janan. The hade emot sig på Konungens sida the Polsta, Ungersta, Stånsta, Tysta och Smålänska Infanteries, sam Jöran Nilsson Possé med Westgöta Cavaleriet, tillika med några Fältstycken, som lågo planterade på Ladugårdsbacka. Thetta Konungens folk, sem altsammans war kommit öfwer åen, drabbade häftrigt på Hertigens wenstra flygel, och gafs wo bak om en gärdesgård, then the sig til fördel hade, så stark eld, at Hertigens folk måste wila, efter Konungen war ther starkast på manskap. Smiliga mena, at Hertigens folk gingo til rygga med wilja, på thet the måtte locka fienden ut på slätten frå gärdesgård, hwilket ock skedde. En Konungens treppar lemnade sina fördelar och stycken, ock fölgde efter Hertigens folk, som drog sig tillbaka ut på slätten, ther nu ar Ladugårds gårde. Thetta kom Anders Linderson, och thet andra Hertigens folk, sem fäctrade til höger wid stora Stång, och hade ther aldeles slagit fienden på flychten, wäl til pass, at the kunde komma sina bevrängda Camerater wid lilla Stång til vnderstning. Hwilket ock skedde på thet sättet, at en Ryttmästare, wid namn Nils Germundson går med sina Ryttare ut med åen ypföre til lilla Stång, ther Polackarnas stycken stodo, thu er eld på Krukmakaren, jagar them, som stodo qwar wid styckerna, sinwäg, bemächtigat sig alt thetas Artillerie, och griper Konungens öfwerste Fälde: Rygmästare Maidel, och förer honom fången til Hertigen. Anders Linderson (q) försummat sig

Zammars Församling belägen, hafwandes namn af then Saks Wijk, som gifwer Seglation til Norrköping, och heter Bräwiskan. Zwarwid, såsom mycket troligt ar, åtminstone ei långt therifrå Bräwälla lag stadt; fast Caro Dansk hafwer bedraget wåra Historicos at räkna thet ibland the gamla Sälslag, som stadt hedna dagar wti Wärend i Smaland.

- (p) Wardt en Stam: Fader för Rossebissa Familien; ty som han ingen Son efter sig lemnade, så fick hans Nag, Herr Jon Anderson Statskällare på Örnsholm, optaga hans gods och tillika hans Adelige Wäpn efter hans död.
- (q) Then så otta nämnda Anders Linderson Fan jag ei finna eller få weta hwad Familja han varit utaf. Mycket lict synes, at han varit af Dorfsenonska slachten, efter wti then många finnas af thet namnet Linder eller Lonart. Men man är änta i owisshet. En hafwer lef, wat wid samma tid, som hetat Anders Linderson, Herre til Säby i Wäster Götaland.

sig ei heller, utan går löst på Polackarna i flankan och på ryggen hwar wid the flychtiga af Hertig Carls folk repa mod, wända om, och med stor ifrighet gå på fiendan löst, som nu nästan på alla sidor war kringrand. Ther har gått ganska skarpt til, i thet hwar och en af Hertigens Officerare och gemena låtit se stora prof af mod och tap- perhet. I synnerhet har Hans Eriksson Vlsparre manligen brukat sit slag-swärd, och nederlagt af fiendan, hwem honom för- rekommit. Så berättas thet ock om en gemen Soldat i Hertigens här, benämnd Anders Stång, at han i striden aflädt sig sin troja och allena med sit swärd nedslablat fem och stuttio personer af fienden. När thet begynte se öfwer alt illa ut för Konungens folk, ropar Jöran Possé Nilsson, som anförde Wäst-Göta-Cava- lerie på Konungens sido, til Anders Lindersson, sin gamla go- da wän, med thesa ord: Broder Anders Lindersson, skolon wi här möta hwar annan, såsom fiender? Ther på swarar Anders Lindersson; Här gäller nu intet broderkap, utan Lod och Krut: Satte så med sina Ryttare på Jöran Possé och hans folk, och dref them med mycken manspillan på fiendans si- do til åbredden, hwarest the flychtige måste begifwa sig i watnet, efter the woro något långt från bron, och kunde ei heller finna på något wad. Therföre blefwo the måste, hwilkas hästar ei orklade simma, i watnet fördränka. Fotsolket, som medelst flychten kun- de undkomma, gick öfwer lilla bron, och satte sig wid wästra bro- ändan in åt Staden, at hindra Hertig Carls öfvergång. En del intogo ock några qwarnhus, som stodo på samma sidon om åen in åt Staden, och sköto öfwer watnet på Hertigens folk. Ut nu twinga thesa gå utur sina fördelar, befalte Hertigen, at the Stycken, som woro tagna från fiendan, skulle föras nermer åbredden, och utur them gif- was stark eld på qwarnhusen. Thet stod altså ei länge på, at bemålte hus antändes och lades i aska; hwarmedelst många Heridukar satte lifwet til, och alt Konungens krigsfolk blef igenom et oöphörligit slutande å Hertigens sido jagat ifrå åen ut til och uti Staden. Konungen war nu stadd i stor fruchtan, at Hertigen skulle komma efter in i Staden: Ty så mycket man af alla omständigheter kan finna, woro bägge bro- arna i behåll, fast af en och annan berättas, at the blifwit upkastade,

Da af Konungens folk, på thet Hertigen ei så snart skulle kunna komma efter; Skolandes thet igenom många Polackar blefwet qwar på östra sidan om åen, hwilke antingen blefwon nedergiorde, eller i strömmen jagade. Men thetta synes ei så aldeles komma öfwer ens med the förröt anförde omständigheter. Men thet är wist, at när Hertigen aldeles wunnit slaget; och Konungen fruchtade, at han skulle snart komma efter in i Staden, stickade han en gammal, from, och redelig Adelsman, benemd Arfuid Swan (r) med en Trummetare til åbrädden wid Stång, hwilken öfwer watnet ropade til Hertigens Krigs:Öfwerste Samuel Nilsson, och på Konungens wagnar begärte så långt stillestånd, at gode och fullmyndige män, kunde å bägge sidor komma til samtal, och vprätta en fast förlikning emellan Konungen och Hertigen. Öfwerstan Samuel Nilsson frågade honom tillbaka; om med hans wärf wore något alswar? Hwilket när Arfuid Drake, som ock war i följse med, edeligen betygade, red Öfwerstan bort at vpsökia Hertigen, och sådant för honom berättat. När Öfwersten kom til Hertigen, thet han war, fant han honom wara stigen af sin häst, ligga på sina bara knä och tacka Gud för then härliga segerwinning, som han erhållit. När Hertigen afhördt Öfwerstens berättelse, befallte han straxt i werket ställas, hwad Konungen begärt, och lät förbiuda soldaterna öfwa widare hientelighet. Hertigen sätter sig sielf straxt til häst, och rider til then ort thet Arfuid Swan war, at inhämta sielf af honom närmare kunskap om Konungens vpsåt. I thet samma, som the stå och talas wid, kommer en blyfula yr en räslad bösa och drabbar Hertigen för bröstet på hans Harnest, at thet syntes merke efter. Hertigen förföll straxt i then tankan, at list och försåt war å wägen; frågade förhensful Arfuid Swan: Om något förråderi wore at befruchta? Hwar til när högeligen nekades, mente man at något gewär oförwarande sprungit af för någon Soldat. Men man sielf febermera weta, at en Konungens Hoffjunkare, Henric Nykirk, en listlandare, sielf angifwit hos Konungen, at han giordt samma skott, och berömt sig thet af, at han sålunda nederlagt Konungens fienda. Hwar til Konungen har swarat; at thet aldrig

(r) War fra Wäster-Götsland, och seret sig Herre til Kulle-torp; Hans namn finnes ock ibland thann, som vnderstrefwo Upsala möte år 1592.

drig med hans wilja skulle hafwa stede. Här af kan lätteligen slutas, af hwad ömt hiertelag Konungen warit emot Hertigen, och at aldrig saken them emellan hade gådt til något blodbad, så framt ei andre warit, som med sina onda råd hitsat vp Konungen til oförsonlighet.

Arfwid Swan bekom thet swar til Konungen frå Hertigen, at så swart the fem Swenska Herrar, som höllo sig vp hos Konungen och hades mistänkte, at all oreda och missförstånd emellan thesa högga Huswuden hade sit ursprung af them, blefwo i Hertigens hender til förwar lefwererada, skulle straxt en affhandling företagas. The fem Herrarna blefwo öfwer thesa tidningar om Hertigens påstående hierteligen bedröfwade, och förmätte Konungen, at han skulle sända några åstad til Hertigen och afftyrka honom frå thenna hans begäran; eliest wille ock Konungen sielf gå i löfte för them. Men thet stod ei at erhålla hos Hertigen, utan han wille utan gensago hafwa them i sina hender, doch med kraftig försäkran wid hans salighet och Fursteliga äro och höghet, at them iniet ondt skulle wederfaras, til thes ransakningen på en almän Riksdag wore för sig gången och dom fäld i saken.

I thet sanma han talar med the af Konungen utskickada sändas bud, kommo en stor hop Bønder, som en Hertigens betiente, benämnd Söfving Jönsson, hade samlat och förde Hertigen tilhanda, utrustada med sådana gewär, som the i hastighet kunnat sig förskaffa. På thesa pekade Hertigen med fingret och sade: **Thesa äro the Män, som skulle blifwa oförtrutne, at hämta sådane Sådernes landets fiendar och förrådare mitt utur Konungens hop, om icke Hans Kong. Maj:t förändrar sit upsåt, at behålla them längre hos sig.** Dersöre, när sändebuden kommo tilbaka med sådant Hertigens swar, blef Konungen illa til mods, rider til sit folk och anmodar them, at the skulle med et utfall ännu försökia, om the ei skulle något emot Hertigen kunna uträffa. Men hans begäran hade ingen werkan hos them, ånslönt at ock händerna fulla med guld och silfwer them tilböds; utan alla ropade med en mun, at ändteligen förlitning och frib vprättas skulle.

Thet stod altså ei annat til görande, än Konungen måste lefwererera

rera the Fem Herrarna ifrå sig, hvilka med ganska sorgbundna hertan togo affled frå sina Fruer, och gofwo sig vti Hertigens wäld. (N) När thetta war giordt och alla fiendteligheter affstannade, tog man sig

- (c) These 7 Herrar och Råds-personer woro Gustav och Sten Baner, Eric Sparre, Turo Bielke Nilsson, och Jörgen Posse, hvilka Hertigen, innan han reiste ifrå Linköping, öfwerfände vnder förwar til Nyköping, med befällning, at the icke tillsammans, utan hwar för sig särseft skulle sätte och wäl förwarade blifwa. Konungen skref wäl, medan han ännu qwar war i Linköping, til Hertigen, och begärde, at them, i hans förwar stadda Herrar, motta frött lemnas, emot caution, resa hem på thetas gårdar. Men Hertigen wårade samma dag, at thet icke woro nyttigt för Råds Herrarna resa hem, för gemena allmogens säkerhet och förbittrande på them, hwilket the latit förmärkis, när the budo til taga them liwet af, vnder wägen til Nyköping, men blefwo af then medförlände wachten ther ifrån hindrade. Theß utan iwarade Hertigen, at thet ei stodo i hans macht, hästt Ständerna hade och i then saken at lösa. The blefwo altså qwar sittande i hächtelse, til thes the år 1600 blefwo tillika med flera Herrar til Linköping förde, at thet sä til råttas, och lagetigen swara til the besyrtningar, som Hertigen emot them anförde. När thet altså kom til process, och the blefwo öfwertrygade, at hafwa stämpladt mycket ondt i Riket, faller Georg Posse vraf thesse 7 här nämnda på knä, tillstär sig til en del wara skyldig, och ber Hertigen om nåd, then han ock åtwiör. Men the andra 4, som förfäktade sin sak, och wille ei gifwa gods ord, dömdes til döden af the församlade Ständerna, och mosse på Linköpings borg then 20 Martii år 1600 låta sin blod rinna, fast thetas Fruar, barn och anhöriga med knäfall budo til at blidka Hertigen, men fålangt. Medan thessa Herrar woro i Linköping, hällös the i förwar på Slottet, i thet rummet, som nu brukas til Lands-Contoir. Efter affstiwandet begrofwes the alla 4 i en graf wid stora Wästra dören i Dom-Kyrkian.

Om thesse Herrars begrafning hafwer Hertig Carl skrifwit sålunda til så warande Bifkop i Linköping, Mag. Petrus Glandus;

Carl med Guds Nåde, Swerigis Rikes regerande Artz-Turste, Hertig til Sudermannaland, Närke och Werneland, &c.

Wår gunst och nådige wiße tillförene: Wi hafwe förnummit af iber skrifwelse, til vår Secreterer Michel Olofson, at thetas liif, som nu sidt ther i skaden för thetas misgärningar råttade blefwe, skole ännu så ther i Dom-Kyrkian obegrasne och gifwa mycken sank och luct vraf sig. Så ändoch wi nådigast efterläre, at the måtte ther i Dom-Kyrkian begrasne blifwa: så hafwer thet icke warit vår wiße, säsom ei heller ännu är, at thetas grifwer skulle murade eller någodt åfwan jord uphodge blifwa. Hwilket wi icke heller wels, at i tillstäda skole, utan låre them med thet allersörsta tillsammans wi en eller två grafwer nderlagde blifwa, wid thet rum, wå then Nörre sidha, som wi tillförende hafwe gifwit bested om, så framt annars skeer, då skole i weta, at wi icke wels hålla iber thet til godhe, Gudh befalandes, af Nyköping then 8. Aprilis år 1600.

Carolus.

R. S. Wi besalle Eder, Bifkop Peder, at i låte the döde fräpper komma til jorden, men frort wrång welle wi icke, at man ther med hålla skal, efter sösom thetas gerningar thet heller icke förtient hafwe, thet retter eder efter, Gud här med besallat.

sig före at bese walplatsen, råfna the slagna, hopsöfa och stöta the särade, som många woro å båda sidor. Johan Messenius, uti sin Scandia Illustr. skrifwer wal, at på Konungens sido funnos 2000 wara slagna och på Hertigens allenast 40 förvtan 200 särade, som bleswo läfte och kommo sig före igen. Men man skulle lätteligen tro, at uti en så häftig och entwis strid, som thenne twiswels utan war, långt flere hafwa satt lifwet til. Wid Sumpetullan och öfter om Gamla Stångebro hafwer fuller på the Konungsliga största nerderlaget stedt, såsom ofelbart slutas kan at the många jordhögar, som ther än finnas, under hwilka the slagne Polackar och andra i stora hopar äro begrafne. Sammaledes hafwa många å begge sidor stupat på Ladugårds gerde och wid lilla Stångebro, som blifwit sammanburne och öfvertäckt med then stora jordhögen, som är på Ladugårds backa: förvtan them, som satte lifwet til i watnet, hwilkas antal twiswels utan warit stort, hälft thet berättas, at man på the döda kroppar funnat både gå och rida öfwer åen. Dock må man thet ock weta, at många, enfannerligen the förnämre, bleswet begrafne, ei allenast på Kyrkio: Gården, utan ock in uti sielfwa Linköpings Domkyrkio, warandes än i dag ther efter et eller annat monument, eller minnesmerke i berörda Kyrkio at igenfinna; (c) The öfrige äro af ålder förderfwade eller eljest utur wågen komne. Hos the slagna fiendar fick then segrande Soldaten på Feldtet myckert wacker byte. Men the 7 Fäldstycken och 6 Fanor, som under actionen eröf-

E 3

ra

(c) På en pelare i Dom-Kyrkion wid Choret gent emot then Gyllenablersta grafwen är et sådant Monument uppsatt, nemligen en trätafla efter en Capiten uti Konung Sigismundi här, som samma gång stupat. Orden på taflan lyda så;

Epitaphium,

Nobilis ac strenuū viri, Domini
Capitanei, Nicolai Wourthe a Mal-
kendorf Siletien: qui hic Lin-
copiæ in prælio interfectus est, die
vicesima quinta Septembris

Anno Domini 1598.

Thet på samma pelare uppsatta Harnest, hwilket demene man manna wara en nagel af en Jätte, hafwer utan twiswel hördt thenna Capiten til. Ut Hertigens Krigshär har ock en watis then tiden, som hetat Johan Caprelian, en Tytt, hwilken sedan stannade här i Skanden, och bles en stamfader för then Nerheniska och Embielmiska slächten. Vid P. Lagerlöf parent, in Embielmian,

rades, blefwo Konungenom återställda af Hertigen. Som medan walplatsen renades, och the döda begrofwos, skrifteligen bad Konungen, at, som the förr af honom gifne förslag til förening them emillan ei blefwer wedertagne, nu så utan förhållning och med afswar, then saken måtte blifwa företagen. Förhensful kommo tres die dagen ther efter, nemligen den 27 Septemb. goda och fullmyndige Män tillsammans å bägge sidor at vprätta förlikningen. (u) Hwilken dock å Konungens sido steddde mer af twång, än god wilja, för the fångne Herrar skull, som han gerna hade frälsat utur theas arrest. Til hwilken ända åtskilliga stämplingar förr hade. I synnerhet tildrog sig, under thet at the deputerade, eller fullmæchtige hade föreningen under händer, at en Herr Thuro Bielkes skytte blef om natten af Hertigens folk summen med en bössa under then ena bron; och så han medelst pinande nödgades göra bekännelse, berettade han, at the fångna Herrar legde honom med 40 Ungerska Gyllen och 3 silfledar, at ihjålskiuta Hertigen. Här af förorsakades Hertigen, at så mycket mer skynda på förlikning skriftens vprättande och vnderskrifwande, hwilket steddde then 28 Sept. 1598. Dagen efter, som war Michels Måsdagen, blef Hertigen buden at wara Konungens Gæst på Slottet i Linköping; Men the skulle först mötas åt och talas wid. Til hwilken ända, när Konungen red utur Staden och Hertigen blef ther warse, sätter och han sig til häst, och rider öfwer Stångebro Konungen til mötes. När the kommo hwar annan så när, at the skulle talas wid, stiger Hertigen, at themed wisa sin wördnad för Konungen, af hasten, och wille til fot hålsa honom; Men Konungen wille ei thet tillstãdia, utan bad honom sitta vp, och så redo the affides at talas wid, och fölgdes sedan en stund ther efter åt in i Staden, så Konungen emottog Hertigen med många betygelser af wånstap och kärlek.

Åtskilliga af Hertigens förnämsta, och i synnerhet Herr **Nils Bielke Turesson til Salestad** (x) låto förmerklia stor engslan och
 bekym

(u) Denne förlikning bestod af thesa punkter. (1) At Konungen skulle förra Regimentet efter sin Konungliga gorda ed, skrifteliga försäkring Sweriges Rikes Lag. (2) Inom 4 månader vstrifwa en Riks-dag til Stockholm, therest alla twisigheter emellan Konungen och Hertigen, Rikens Råd och Stånderna in för owelbuga domare, skulle afgöras. (3) Skulle all wårdnast Krigs-folck, vndantagano Lif, wachten å båda sidor för afstedas. (4) Skulle på Riksdagen Råds-Herrarnas sät förestagas och afstemas. (5) Wapnen nedläggas å båda sidor (6) Skulle alla Slott, Fästn, Skepp, Stycken och annat erfwar, Konungenom

bekommer the öfwer, at Hertigen så förtrodde sig til Konungen, at han med honom reste in i Staden; och förthen skul sökte at astråda honom the ifrå. Men Hertigen wille sit vpsåt ei förändra, hwilket ock, thes bättre, wäl lyckades. (y) Ty sedan Hertigen spiset wid Konungens bord, och the vnder måltiden talats wid om et och annat, som lände til befordran af Konungens fria och beqwänliga resa til Stockholm och andra ärender; togo the affled af hwar andra, så ock **Printseskan Anna** ganska wänligen sågnade Hertigen, fast hon i sit hierta långt annorlunda emot honom mente; hwilket Hertigen och wäl wisse.

När Hertigen red genom Konungens sotfolk, som på gatorna honom til äro war vpsåldt, steg en **Fältd Predikant** för Konungens Heidukar fram, och beghynte et tal på Latin, som på Swensko så liuder: Med sanning må man berömma **Eder Fursteliga Nåde**, och bekänna **E. S. Nådes** stora frimodighet, at **E. S. Nåde**, såsom en tapper Hjelte, hafwer öfwerwunnit sina fiender. Men at **E. S. Nåde** icke hafwer welat nyttia samma sin Seger, sig til förhöjelse och fördel, bör tillkrifwas **E. S. Nådes** råtttrådiga vpsåt, som vppenbarligen nu hafwer tystat alla lögne munnar, och bewist at the tilförene hafwa förtalt **E. S. Nåde** oförskylt; Ty **E. S. N.** hafwer letteligen thenna gång kunnat få vti sit wäld en Konung, öfwer twenne Konunga-Riken, och göra sig therigenom til en Konung; Men nu är sådant icke stedt, och kan se, icke heller här efter någon tid mera sker. Hertigen, som
ogers

återställas. Thetta vndeestrefs af bägge the höga Herrar Konungen och Hertigen, med thenna tilfar wid ändan; At, om emot förmodni nås gånthera varen, Konungen eller Hertigen skulle tråda ifrå eller benta thetta affled, skulle Ständerna wara qwitta sin ed, och öga macht så then öfverträdande parten emot.

(x) War Syfnone barn med Herr **Lure** Vielke, som afstiwades. Ty at the ras farfader Herr **Petrus Lure**son, gick Familien vti wenne grenor efter han hade 2 Söner, Herr **Nils** och Herr **Lure**, thennes, som alraförst brukade thet rännamnet Vielke, yngsta Son, war thenna Herr **Nils**, som hölt sig til Hertig **Carl**, och til äfslnad från the andra, stref sig til **Salenad**. Men Herr **Lure** then yngre, war Herr **Nils** ses Son, och Herr **Hoensfilds** samt **Elas Vielkes** broder, hwilka alla höll med Konung **Sigismund**.

(y) The gamla här i staden berättat sig i sin yngdom hafwa hört, at Hertigen, medan han war här wid **Linköping**, spiset middag vti **Hundelers** by, som låg brede wid staden, och beboddes samwäl så then tiden af **Borgerkap**: Ja rummet, hwarest **Ingau** stadt, som **Hew**

ogerna sielf wille höra sit beröm, red fort sin wag, och kastade in uti hopen några stycken guld. Således skildes thesa höga Personer åt, och sågo hwar andra icke mer i thetta lifwet. Sedan han gifwit sit folk afsked, vndantagande them, som skulle taga wara på hans lif, begaf han sig på wägen til Örebro (z); blifwandes om natten på Kongsbro. Til Örebro anlände han then 2 Oct. samma år, och blef ther emottagen med stor glädie af sin Furstinna, lilla Son Hert. Gustav Adolph och sina små Döttrar, Prinsessorna, Catharina och Maria Elisabeth, som ther hade uppehållit sig under then framledna ofridiga och bullersamma tid. Hvad förändring här på fölgde, sedan Konungen, tvärt emot then understrefna föreningen, öfwer gaf sit rike och reste öfwer til Polen (a), är icke mitt uppsåt at widare berätta, sedan jag någontunda fullbordat mitt löfte at beskrifwa

Stånge = Bro Slag.

tigen så warit uti, utwises samwäl. Thetta kan så wida wara trosligt, som ther omkring warit, en mycket wacker vrsikt på alla sidor i ty at byn, eller then delen af staden har warit omgifwen med wackra både trä- och humble-gårdar, och längre ut med fruchtbare åkrar, ängar och rog.

- (z) En mycket gammal stad i Närke, ther et starkt Slott ligger, som af thes belägringar 2c. ofta nämnes i wåra Historier. Här hafwer också under Påwvedömmet waret et Carmelite-kloster. Och sedan Landshöfdingarnar år 1634 sattes til Landt-Regeringen i Riket, hafwa Landshöfdingarna öfwer Närke och Wärmeland här haft sit ordentelige Residence.
- (a) Then 3 Octobris bröt Konungen vp ifrån Linköping til Söderköping, och så widare til Stegeborg, ther han steg til fäds. Men när han kom ut til Warfund, och ingen wiste annat, än at han efter accordet skulle begifwa sig til Stockholm, befaller han Styrsmännen gå at Colmar, sit han kom then 16 Octobr. Ther ifrån seglade han sedan til Poland, i mening, at åter efter komma tillbaka med en storre Krigsmacht. I medlertid samla sig Ständerna med Hertigen i Jönköping, och begära fristeligen at Konungen, thet han wille antingen sielf komma tillbaka til Sverige, och afgöra alla saker, eller och hit sända sin Son Arf-Prinsen Wladislaus, at här upfostras i then Luthersea läran. Men efter thetta hade ingen wärkan hos Konung Sigismund, samla sig Ständerna i Stockholm then 24 Maj, samma år, nemligen 1599, och uppsäja ther Konung Sigismund all trohet och lydno; och om Prinsen Wladislaus et inom år och dag komma in i Riket, skulle och hans rätt til Cronan bli til intet; hwilket och sedde. Hvad blodiga Krig emellan Sverige och Polen här på fölgde och öfwer 50 år påstodo, för Pretensionen seul, som Polsta Prinsarna gjorde på Sweriges Crono, til thes änteligen en stadigwarande frid blef sluten år 1660 then 3. Maj uti Olive-kloster, och thetmed all fordran på Swerige af Konung Johan Casimir uphåtwen, kan man läsa uti the tiders Historier.

